

יד
מדר"י"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

השיעור נמסר
במוצאי שבת-קודש

כי תשא
אדר התשפ"ה בשל"ו
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

המשך בירור דעת הרמב"ם בהלכות דעות, בעניין מדת הענוה ומדרגת שפלות הרוח, תירוץ הסתירה שנראית בדבריו, וכפי איזו דעה בגמרא פסק הרמב"ם.

תמיהה על התירוץ [שהובא בשיעור הקודם, בשם ספר עבודת המלך, ועוד מפרשים] בעניין הסתירה שבדברי הרמב"ם. חיזוק לתירצנו הנוסף על כך, כי מ"ש הרמב"ם בפ"ב בלשון 'אסור', זהו איננו איסור הלכתי, ודוגמאות לכך.

דיוקים בלשונות הרמב"ם בפירוש המשנה בעניין דלעיל, והבדלים שישנם בין ההוצאות לאור בתרגום דבריו מלשון ערבי ללשה"ק.

שפלות רוח הינה חוסר כבוד, אבל לא קבלת בזיונות.

שאינן אמת במה שנפוץ על שיטת נובהרדוק, כי הם היו הולכים לקנות מסמרים בבית מרקחת. ומעשה נפלא שהיה, כיצד היה.

האם מכך שהעניין דלעיל נלמד מן הפסוק 'זהלכת בדרכיו, ניתן להבין כי הקב"ה הוא שפל רוח?

המשך בעניין 'מרה שחורה', והתרופה לכך. תגובה למכתב לגבי הנאמר בשיעור [תרומה] בעניין 'בת קול', והצורך להתעורר תכף כשמרגישים על ידה לב חם לחזור בתשובה, אבל צריך לזה גבול ומדה.

בעניין משחק 'שח מט', האם הוא נחשב ביטול תורה, וגדולי ישראל השתמשו בו כתרופה למרה שחורה רח"ל. בשורה טובה בהוצאת הספר 'לאורם', סיפורי הוד ומופת על גדולי ישראל, ובפרט חכמי תימן נע"ג, מאת הרב אביהוא שאער הי"ו.

בשורה טובה נוספת, בהוצאת הקונטרסים 'זהב שבא' על משנה ברורה הלכות פסח, מאת הרה"ג שלמה חגבי הי"ו.

בשורה טובה שלישית, בהוצאת הקונטרסים כלים מעשיים להצלחה, מאת הרה"ג משה צדוק שליט"א.

כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחברות "שערי יצחק" – 780

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,

וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה וליזכו הרבים, ימלא המקום ברוך הוא

כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו ינון גובאני הי"ו, מירושלם עיקרית. שיזכה לחיים טובים, בריאות איתנה ונחת. אכ"ר. ולע"נ דוד בן סעדיה גובאני ז"ל. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

וכן השיעור מוקדש ע"י החפץ בעילום שמו הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נותניו וכל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ. כמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי אברהם בן מרדכי הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נותניו וכל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ. המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

המשך בירור דעת הרמב"ם בהלכות דעות, בעניין מדת הענוה ומדרגת שפלות הרוח, תירוץ הסתירה שנראית בדבריו, וכפי איזו דעה בגמרא פסק הרמב"ם.

דיברנו בס"ד בשיעורים האחרונים, בעניין מאמר המשנה במסכת אבות [פרק ד' משנה ד'], 'מאד מאד הוי שפל רוח'.

בכדי להסביר באופן כללי את העניין, נביא כעת מקצת מתוך לשון רבינו הרמב"ם בהלכות דעות [פרק א' הלכה ד'], צו חכמים הראשונים, שיהא אדם שם דעותיו תמיד, ומשער אותם ומכוין אותם בדרך האמצעית, כדי שיהא שלם (בגופו).

דרך התורה, שלא להתנהג במדות באופן קיצוני. כפי שאמר שלמה [המלך ע"ה], פִּלְס מַעְגַּל רְגֵלְךָ [משלי ד', כ"ו]. צריך שיהיה מדויק לפי הפִּלְס. לא ימינה ולא שמאלה, אלא ללכת בדרך הממוצעת.

ממשיך הרמב"ם ואומר, כיצד? לא יהא בעל חמה, נוח לכעוס. ישנם מצד אחד, אנשים עצבנים וכועסים על כל עניין, הדבר אינו טוב. ואם נלך לכיוון הקיצוני השני, לא להתייחס ולא להגיב בכלל, גם דבר זה אינו טוב. כמ"ש הרמב"ם בהמשך, ולא כמת שאינו מרגיש. המת אינו מתייחס בכלל, שיגידו מה שיגידו. גם זה לא.

אלא, בינוני.

הא כיצד. לא יכעוס, אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו, כדי שלא יעשה כיוצא בו פעם אחרת. אם הוא לא יגיב בכלל, אזי הם ימשיכו בכך. הוא כועס, בכדי ללמד לקח את הילדים, או את התלמידים, או אנשים אחרים.

וכן לא יתאוה, אלא לדברים שהגוף צריך להן, ואי אפשר להיות בזולתן. כענין שנאמר [משלי י"ג, כ"ה] צַדִּיק אֵכֵל לְשֶׁבַע נֶפֶשׁוֹ.

וכן לא יהיה עמל בעסקו, אלא להשיג דבר שצריך לו לחיי שעה, כענין שנאמר [תהלים ל"ז, ט"ז] טוֹב מְעַט לְצַדִּיק.

ולא יקפוץ (נ"א יקבוץ) ידו ביותר – שלא יהיה קמצן, שידיו קמוצות וקפוצות, דהיינו סגורות. ולא יפזר ממנו – לא ידך גיסא. אלא נותן צדקה כפי מסת ידו, ומלוח כראוי למי שצריך.

ולא יהא מהולל ושוחק – כל הזמן הוא 'מבודח', צוחק באופן מוגזם. זה מצד אחד. 'מהולל' זהו מלשון הפסוק [קהלת ב', ב'] לְשֹׁחֵק אִמְרָתִי מְהוֹלֵל. לא טוב.

ולא עצב ואונן – זהו מצד שני, אדם שהוא עצוב כל הזמן. גם זה לא טוב. אל תהיה יותר מדאי ליצן, וגם לא מדאי עצוב. אלא שמח כל ימיו – זהו המצב הממוצע, שמחה – בנחת בְּסִבֵּר פְּנִים יְפוֹת. וכן שאר דעותיו.

ודרך זו, היא דרך החכמים. כל אדם שדעותיו כולן דעות בינוניות, נקרא חכם.

ובהלכה הבאה [הל"ה] הרמב"ם כותב, ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר, ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה, נקרא חסיד. כיצד. מי שיתרחק מגובה הלב עד הקצה האחרון, ויהיה שפל רוח ביותר, נקרא חסיד. וזו היא מדת חסידות.

מדת החכמה – הממוצעת – היא, להתנהג בענוה. אם האדם הולך לכיוון שפלות הרוח, אזי זאת חסידות.

ואם נתרחק עד האמצע בלבד, ויהיה עניו, נקרא חכם. וזו היא מדת חכמה. ועל דרך זו, שאר כל הדעות.

וחסידים הראשונים, היו מטיין דעות שלהן מדרך האמצעית, כנגד שתי הקצוות. יש דעה שמטיין אותה כנגד הקצה האחרון, ויש דעה שמטיין אותה כנגד הקצה הראשון. וזהו לפני משורת הדין.

*

מהו המקור למצוה הזאת? על מה הדבר מבוסס בתורה? ממשיך ואומר שם הרמב"ם, ומצווין אנו ללכת בדרכים האלו הבינוניים, והם הדרכים הטובים והישרים, שנאמר [דברים כ"ח, ט'] וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָּיו. כתוב כאן בתורה, שצריכים ללכת בדרכי הקב"ה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

עד שיחזור בו לדרך הטובה. והיא מדה בינונית שבכל דעה ודעה.

*

לאחר מכן (בהלכה ג') הרמב"ם כותב בזה"ל, ויש דעות, שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית, אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר. ישנם דברים, שלגביהם הדבר הזה הוא 'אסור'. אל תתנהג ככה.

והוא גובה לב. שאין הדרך הטובה, שיהיה אדם עניו בלבד, אלא שיהיה שפל רוח, ותהיה רוחו נמוכה ביותר. ולפיכך נאמר במשה רבינו [במדבר י"ב, ג'] עֲנֵנו מְאֹד, ולא נאמר 'ענו' בלבד.

ולפיכך צוו חכמים, מאד מאד הוי שפל רוח. ועוד אמרו, שכל המגביה ליבו, כפר בעיקר, שנאמר [דברים ח', י"ד] וְרַם לְבַבְךָ, וְשִׁכַּחַתְּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ. ועוד אמרו, בשמתא (מאן) דאית ביה גסות הרוח, ואפילו מקצתה.

א"כ הדבר אסור, אפילו 'מקצתה'. דיברנו על כך [בשיעור מוצש"ק תרומה].

וכן הכעס, דעה רעה היא עד למאד. וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר, וילמד עצמו שלא יכעוס, ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו. גם דבר, שהכעס לגביו הוא צודק, נחוץ לכעוס על כך כיון שזהו דבר מרגיז, דבר לא טוב אשר עשו, אף על פי כן אל תנהג ככה. אל תכעס. למרות שראוי לכעוס.

ואם רצה להטיל אימה על בניו ובני ביתו – להראות להם שהם לא בסדר. בכדי לחנך אותם, הוא מטיל עליהם אימה – או על הציבור, אם היה פרנס ורצה לכעוס עליהן כדי שיחזרו למוטב. זהו התפקיד שלו. הוא מנהיג של ציבור. הם עשו דבר שאינו טוב, ואם הוא יתייחס לכך בסלחנות, אזי הם יגידו, טוב, א"כ לא נורא. אם הוא לא יגיב, או יענה בדברים רכים וחלשים, הם לא יחזרו למוטב.

ישנו לכך פתרון.

יראה עצמו בפניהם שהוא כועס – האדם בצורת פניו יכול להראות כי הוא כועס – כדי לייסרם, ותהיה דעתו מיושבת בינו לבין עצמו. בליבו הוא לא כועס, הוא רק מראה מבחינה חיצונית, כאילו שהוא כועס. עושה פנים של אדם כועס.

תראו איך הרמב"ם מגדיר זאת, כאדם שהוא מְדַמָּה איש בְּשַׁעַת כַּעֲסוֹ, והוא אינו כועס. הוא רק עושה 'הצגה'. עושה פרצוף כועס.

והרמב"ם מפרש זאת בהלכה הבאה [ו'] בזה"ל, כך למדו בפירוש מצוה זו, מה הוא נקרא חנון, אף אתה היה חנון. מה הוא נקרא רחום, אף אתה היה רחום. מה הוא נקרא קדוש, אף אתה היה קדוש. ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן הכנוייין, אך אפים, ורב חסד, צדיק וישר, תמים גבור וחזק, וכיוצא בהן. מה הסיבה, שהנביאים משבחים את הקב"ה בכינויים הללו?

להודיע שאֵלו דרכים טובים וישרים הם, וחייב אדם להנהיג עצמו בהן, ולהדמות (אליו) כפי כחו. זהו הכיוון. תשתדל ללכת כך. [כיון שלפחות חלק מן הכינויים הללו נזכרו כבר בתורה, צריך לומר דמשה רבינו בכלל הנביאים שהזכיר. איתמר]. הרמב"ם מאריך בכך. והדברים ידועים.

*

ברם אחר כך, בפרק השני, נראה לכאורה כי הרמב"ם סותר את עצמו.

בהלכה ב' שם, הרמב"ם מלמדנו, כי לגבי כל הדעות, אם האדם רואה את עצמו שהוא נגוע באיזו מדה, עליו ללכת באופן קיצוני, אל הקצה השני. וז"ל, וכיצד היא רפאותם?

מי שהוא בעל חמה, אומרים לו להנהיג עצמו, שאם הוכה וקולל, לא ירגיש כלל. וילך בדרך זו זמן מרובה, עד שתיעקר החמה מלבו.

ואם היה גבה לב – אם האדם מרגיש כי הוא יותר מדאי גאותן, שהוא יותר מדאי גס רוח, והוא רוצה לרפא ולתקן את עצמו, כיצד הוא יעשה זאת? עליו ללכת בצורה קיצונית – ינהיג עצמו בבְּיִזּוֹן הרבה, וישב למטה מן הכל, וילבש בלויי סחבות המבזות את לובשיהם, וכיוצא בדברים אלו. עד שיעקר גובה הלב ממנו, ויחזור לדרך האמצעית, שהוא דרך הטובה.

הדבר אינו בתורת 'שיטה', אלא שזאת 'רפואה'. כי אדם כזה, אם הוא ילך רק אל האמצע, הדבר לא יחזיק. כיון שהוא בקצה הגרוע, עליו ללכת לצד השני. כגון אם הוא רואה כי הוא יותר מדאי בעל תאוה, כיצד הוא ירפא את עצמו? הוא חייב ללכת בצורה קיצונית, ולאחר מכן הוא יחזור למצב האמצעי.

ולכשיחזור לדרך האמצעית, ילך בה כל ימיו. ועל קו זה, יעשה בשאר כל הדעות. אם היה רחוק לקצה האחד, ירחיק עצמו לקצה השני, וינהוג בו זמן רב,

בחיבורו משנ"ת ובפירוש המשנה, הולכים בד בבד, הולכים ביחד, ואין לנו פה שום בסיס להגיד כי הרמב"ם חזר בו בחיבור. הדברים ממש מתאימים.

*

בספר גושפנקא דמלכא [על הרמב"ם בהל' דעות שם], הוא ג"כ דן בכך, הוא הביא את הרמב"ם וכתב בזה"ל, פסק רבינו, כרב נחמן בר יצחק, וכמו שכתב בהגהות מיימוני.

פסק' רבינו. זהו פסק הלכה. אלו אינם דברי מוסר, אלא פסקי דינים. גם רבינו יונה כתב כך, וכן הלכה. דהיינו שההלכה היא כדעת רב נחמן.

ונראה מדברי רבינו, דקאמר בשמתא וכו', דקאי אפילו אמקצתה. ואין נראה כן מלשון הש"ס, דקאמר בשמתא דאית ביה ובשמתא דלית ביה, ועלה קאמר רב נחמן בר יצחק לא מינה ולא מקצתה.

הוא שואל כאן שאלה. אם זהו כדעת רב נחמן בר יצחק, הדבר אינו מתאים עם הגמרא, כי הרמב"ם כתב 'בשמתא דאית ביה גסות הרוח ואפילו מקצתה'. משמע, שאפילו במקצת, ישנה שמתא. מנין לך? רב נחמן בר יצחק, לא אמר את זה. וכי רב נחמן בר יצחק בא להגיד, כי מה שרבא אומר שמי שאין בו אפי' מקצת מן המקצת – אחד משמונה שבשמינית – גאווה, אזי יש על כך שמתא, על זה בא רב נחמן בר יצחק להגיד שלא, אלא שזה אסור ושיש על זה שמתא. הוא לא בא לפלוגי, מן הקצה אל הקצה. שאם כן תהיה כאן המחלוקת קיצונית. רבא אמר, בשמתא דלית ביה. ובעת אתה – רב נחמן בר יצחק – בא לומר, 'לא מינה ולא מקצתה', ושיהיה על כך שמתא? הדבר אינו כתוב. הוא לא אמר את זה. מנין לך להרחיק – מן הקצה אל הקצה – את דעותיהם?

וכן משמע מדלא הזכיר בלשונו שם שמתא, רב נחמן בר יצחק לא אמר זאת. וכן הסברא נותנת.

ונראה דרבינו, תרתי קאמר. מאן דאית ביה גסות הרוח, הוא בשמתא, והוא כרבא בהך דקאמר ובשמתא מאן דאית ביה. הרמב"ם התחיל עם דעת רבא, בשמתא דאית ביה גסות הרוח. את ההמשך של דברי רבא, הרמב"ם לא הביא.

והא דקאמר ואפילו מקצתה, דלא כרבא אלא כר"נ, ושם שמתא לא קאי עליה.

כך הרמב"ם כותב כאן, בפרק ב'. אולם לכאורה, הרי מקודם [בפרק א'] אמרת, כי על דבר גדול, כן ראוי לבעוס. כמו כן אמרת שם בפ"א, כי מי שהולך במדת הענוה, הוא 'חכם'. זאת רק 'חסידות', ללכת אל מדת שפלות הרוח. ופתאום אתה אומר לנו כאן [בפ"ב], כי ישנן דעות ש'אסור' לנהוג בהן בבינוניות. לא מובנת, ה'קיצוניות' הזאת ברמב"ם...

*

נקדים מה שדיברנו בשיעור [מוצש"ק תרומה] לגבי השאלה, כדעת מי הרמב"ם פסק? האם כדעת רבא, או כדעת רב נחמן בר יצחק?

בגמרא בסוטה [דף ה.], שם שורש העניין שהרמב"ם הביא, מובאת מחלוקתם בזה"ל, אמר רבא, בְּשִׁמְתָא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה. א"ר נחמן בר יצחק, בלא מינה ולא מקצתה. מי זוטר דכתיב ביה [משלי ט"ז, ה'] תועבת י"י פל גבה לב?

הבאנו אז, כי הגהות מיימוני כתב, שהרמב"ם פסק כרב נחמן בר יצחק, 'לא מינה ולא מקצתה'. תועבת י"י 'כל' גבה לב, המלה 'כל' באה לרבות, אפילו מיעוטא דמיעוטא, כל גבהות לב, זאת תועבת ה'. לכן, לא מינה ולא מקצתה.

זהו מה שהרמב"ם כתב כאן במפורש, זאפילו מקצתה'.

מצד שני, הבאנו כי הפרי מגדים כתב, שהרמב"ם פסק כמו רבא. דלא כהגהות מיימוני. הוא מדייק זאת מהרישא של דברי הרמב"ם, שכתב בזה"ל, יתרחק 'עד' הקצה האחר. דהיינו, לא ללכת עד הקצה ממש. כפי שהרחבנו לגבי מ"ש הרמב"ם [בפיהמ"ש], בעניין 'שמונה שבשמינית'. כי הוא עשה, אחד חלקי ששים וארבע. 'עד הקצה האחר', ולא עד בכלל.

לא מובן, כיצד הפמ"ג יסביר את הסיפא, שם הרמב"ם כתב 'זאפילו מקצתה'. כי לכאורה, אפשר אמנם היה להבין כך ברמב"ם, 'עד' ולא עד בכלל, אכן הרמב"ם כתב בלשון שאפשר לפרש זאת אחרת, אבל הוא סמך על מה שכתב בסוף ההלכה, שלא תהיה טעות. תמשיך עד סוף ההלכה, ותבין כי אפילו לא מקצת.

נראה גם שהפרי מגדים לא ראה את מה שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה, כפי שכבר הסברנו בזמנו באריכות. הרמב"ם שם מפרט יותר.

אולי הוא – הפמ"ג – הבין, כי ה'מקצת' זהו אינו ממש הקצה האחרון. אולם רואים, שדברי הרמב"ם

שערי יצחק – השיעור השבועי

שיתרחק ממנה עד הקצה האחר. לכאורה, הדבר אינו מתאים. כי כאן – בעניין הכעס – אתה כותב בלשון 'ראוי'. ראוי שיתרחק עד הקצה האחר. לגבי כעס, תלך בצורה קיצונית, אל תכעס בלבך אפי' על דברים שראוי לכעוס עליהם. בשום אופן. אבל, זה רק 'ראוי'. ולגבי גובה הלב, אתה – הרמב"ם – אמרת בלשון 'אסור'. ומאידך אמרת 'יש דעות', בלשון רבים. והרי הרמב"ם, לשונו 'לשון הזהב', כל מלה אצלו היא מדוייקת ושקולה. כיצד אפשר להבין זאת?

הבאנו בעזרתו יתב' בשיעור הקודם בשם כמה מפרשים, כגון עבודת המלך, ועוד כמה מן האחרונים, האומרים כי מ"ש הרמב"ם בפרק הראשון, זהו מדאורייתא. ומ"ש הרמב"ם בפרק השני, זהו מדרבנן. נכון שמן התורה, החכם הולך בענוה, ואפשר לכעוס כאשר צריכים לכעוס. אבל כל זה הוא מדאורייתא, דהיינו לקיים את 'זהלכת בדרכיו'. ברם מה שכתוב בפרק ב', זהו מדרבנן. וכפי שהרמב"ם כתב, ולפיכך ציוו 'חכמים' וכו'. זאת המשנה במסכת אבות. כך הם אומרים.

זהו תירוץ, אשר לכאורה הכי קל לקבלו, כי אחרת לא מצינו ידיו ורגליו ברמב"ם. אבל, לא מסתבר לקבל אותו. משום שהרמב"ם היה צריך לכתוב זאת בהדיא. לדבריהם, הרמב"ם יותר מדאי סתם. ישנו כאן ברמב"ם, 'מן הקצה אל הקצה'. הוא היה צריך להסביר, שזה מדאורייתא וזה מדרבנן, כדרכו בקודש. נכון שהרמב"ם כתב 'ולפיכך ציוו חכמים', אבל הוא היה צריך להתחיל עם זה, ולא להכניס את זה באמצע. בהבלעה.

אמנם ישנם כאלה שאצלם זאת התחלת הלכה, ואז הדבר אולי יותר מודגש. מובא כי ישנן גירסאות כאלה, כ"ה ברוב כתבי יד התימניים, שמתחילה פה הלכה, לפי המובא בילקוט שינויי נוסחאות שבמהדורת ר"ש פרנקל דף תק"כ. הדבר יותר בולט אולי. אבל הרי הרמב"ם היה צריך להתחיל אחרת, לא זייש דעות שאסור וכו', אלא 'אסרו חכמים לנהוג בדעות הללו וכו'. אפילו שמן התורה הדבר מותר, חכמים אסרו זאת. הרמב"ם היה צריך לכתוב ככה, להגיד בפה מלא שרבנן הם שבאו ואסרו זאת. אבל הרמב"ם כתב זאת, כביכול הוא הכניס זאת בתורת המשך, לא כדבר חדש.

*

לדבריו, צריכים לעשות בדברי הרמב"ם נקודה, לנשום אחרי המלים בשמתא דאית ביה גסות הרוח. מה לגבי 'בשמתא דלית ביה גסות הרוח'? את זאת לא כתבתי. לא אמרתי. ואחר כך, 'ואפילו מקצתה', ועל זה אין שמתא.

קשה לקבל את התירוץ הזה, לחתוך בסכינא חריפא. אבל כנראה הוא נדחק מחוסר ברירה, וכבר חכם אחד – זהו המגיה שם – אינו מסכים איתו, וכתב בזה"ל, 'א"ה – אמר הכותב, או אמר המגיה – לישרי לן מר. במחילה מכבודך. דרבינו פסק כרב נחמן בר יצחק, וכמ"ש בהגמ"י. ור"ן ב"י ס"ל דקאי בשמתא אפי' מאן דאית ביה מקצת, כיון דקרא דתועבת י"י כל גבה לב קאי נמי למקצת. דהיינו, לא נראה כך מדברי הרמב"ם. הרמב"ם הבין, כי רב נחמן סובר כך לגבי שמתא. ומה שאתה שואל, שהרמב"ם לא כתב זאת? התשובה היא, שהוא אמר בסוף, 'תועבת י"י כל גבה לב'. אם זאת תועבת ה', ש"מ כי זה שמתא. קצת מפליא להגיד, כי מה שרבא אומר שמי שאין בו הוא יהיה בשמתא, לדעת רבא ככה צריכים להתנהג, ועל זה בא רב נחמן בר יצחק ואמר, שאפילו מיעוטא דמיעוטא נכלל ב'כל גבה לב', ועל זה יש שמתא. וכי לדידיה רבא ח"ו הוא בשמתא? הרי רבא אומר, שככה צריכים לנהוג. ההיפך, אסור להיות אחרת.

הערה מהקהל: כמו חס לן מהאיי דעתא?

תגובת מרן שליט"א: כן. רחמנא ליצלן מהאיי דעתא. אבל פה, קצת קשה – הלב ממאן להאמין – שישנה בזה מחלוקת כל"כ קיצונית, שהוא יגיד 'שמתא', מנודה, אוי ואבוי, רח"ל. א"כ מי נשאר? מי יזכה? מי יאמר זיכתי לבי?

תמיהה על התירוץ [שהובא בשיעור הקודם, בשם ספר עבודת המלך, ועוד מפרשים] בעניין הסתירה שבדברי הרמב"ם. חיזוק לתירצו הנוסף על כך, כי מ"ש הרמב"ם בפ"ב בלשון 'אסור', זהו איננו איסור הלכתי, ודוגמאות לכך.

דבר נוסף שצריכים להבין, כי הרמב"ם שיכל את ידיו.

הרמב"ם כתב בזה"ל, ויש דעות, שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית, אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר. והוא גובה לב. בהתחלה הוא כותב 'יש דעות', ואח"כ מביא את 'גובה הלב'. שזאת מדה אחת. המדה השנייה היא, מה שכתב בהמשך, וכן הכעס, דעה רעה היא עד למאד. וראוי לאדם

על כרחנו – כך חושבני עכשיו – שצדיכים לפרש, כי האיסור הזה שהרמב"ם נקט פה, זהו איננו איסור מן הדין. שהרי ישנם מקומות, שכתוב בלשון 'איסור', והדבר איננו ממש איסור.

למשל, המובא בגמרא ברכות [דף לא.], אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה. ישנם רבים הסוברים, כי הדבר אינו איסור הלכתי.

מי שיעיין בפסקי תשובות [בסימן תק"ס], יראה כי הוא ג"כ הביא זאת. אמנם הוא מביא שישנן חילוקי דעות בכך, אבל ישנן דעות – זכורני שהריטב"א כתב כך, לא הספקתי כעת לעיין, אבל עכ"פ הפסק"ת לא מביא מהריטב"א – אלא מן האחרונים, אשר כתבו זאת.

בשו"ע נפסק להלכה [שם סעיף ה'] כך, אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה. ומוסיף המשנה ברורה [בס"ק ב' בשם ט"ז ופרישה], ואפילו לשמחה של מצוה לא. כפי שאומרים האחרונים.

אבל, מהו האיסור? 'למלא פיו שחוק' פירושו, שהאדם צוחק בקול רם. זהו מה שאומרים בתימנית, יתְפַּעֵעַע. זהו צחוק מתגלגל. אבל אין המדובר, אם קרה שהאדם פתאום הגביה את קולו בצחוק. אם הדבר היה עראי, לא מדברים על כך.

מבואר בפוסקים, שהאיסור הוא כשעוסק בשחוק זמן מרובה עם אחרים. כעת הם יושבים וצוחקים. אבל שחוק בעלמא, לית לן בה.

ויש אומרים, שכל איסור זה אינו אלא ממדת חסידות, ולא מדינא.

ובהערה 96 הוא מציין כך, שו"ת תורה לשמה סי' שפ"ג, דכ"מ בגמ' ברכות [דף ל"א.], ובן בס' בית האוצר למהר"י ענגיל זצ"ל [מע' א – ס כלל קפ"ט] דריש לקיש קיבל עליה לאחר ששמעה מר' יוחנן. ואי היה איסור ממש, וכי היה עובר על איסור? והרחיב בזה בשד"ח כללים מע' א' אות שכ"ז ובשו"ת יבי"א ח"ט סי' א' [אות ג].

ומהי דעת הרמב"ם עצמו, בעניין זה?

הרמב"ם בכלל השמיט זאת. לא הביא דבר כזה בכלל. אין ברמב"ם הלכה כזאת, שאסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה. הא כיצד דבר שהוא 'איסור', כנז' בהדיא בגמרא [ברכות דף ל"א בתחילת העמוד], הרמב"ם משמיט?

אולי קצת קשה להגיד זאת ברמב"ם, כאשר הוא כותב במפורש בלשון 'איסור', כאשר הוא בנדון דידן

לגבי גובה הלב. אבל חושבני כי הדבר בבחינת 'איהו דחיק ומוקי אַנְפְּשִׁיה'. הרי הרמב"ם כתב בהתחלה יש דעות שאסור וכו', גובה הלב וכו', וכן הכעס וכו' ראוי וכו'. יגיד עליו רעו'. כי אחרת, מה נפשך, היכן הדבר השני? הרמב"ם סמך, שבהמשך הדבר יבואר. הרמב"ם רצה לעשות חילוק, בין גובה הלב לבין הכעס. כעס זאת דרגא פחות, לכן הוא כתב שם בלשון 'ראוי', משא"כ גובה הלב שזהו יותר חמור, ע"כ הוא נקט זאת בלשון 'איסור'. אבל גם זה, אינו ממש איסור. והוא הכליל אותן ביחד, 'יש דעות', שני הדברים.

ויובן בזה מה שהרמב"ם כתב באותה הלכה, ולפיכך נא' במשה רבינו ענו מאד. וכדלעיל. וכי מי שאינו במדרגת משה רבינו בענוה, עובר על איסור? אתמהא. אלא ש"מ כי מ"ש אסור, הוא לאו דוקא אסור ממש. ואולי הכוונה שאסור לנהוג כך בשיטה קבועה. לאמר שכך צריך לנהוג.

בכל אופן, בפירוש המשנה לרמב"ם זה כתוב במפורש, והדבר יענה על תמיהות רבות.

הרמב"ם שם – לגבי דעת רב נחמן בר יצחק, ואפילו לגבי רבא שאמר 'בשמתא דאית ביה' – אומר בזה הלשון, ולבסוף אמרו [סוטה שם] אמר רבא, בשמתא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה. כלומר, ש'אין ראוי להתמעט גם כן לשפלות הרוח לגמרי, לפי שאין זו מן המעלות.

ולגבי רב נחמן בר יצחק, כתב בזה"ל, אבל רב נחמן פסק ואמר, שאין ראוי בשום אופן שיהיה לאדם ממנה, כלומר מן הגאווה וכו'. 'אין ראוי'.

הערה מהקהל: איך הרמב"ם כתב בלשון ערבי?

תשובת מרן שליט"א: לא ינבגי אלאקתצאר. זהו איננו לשון 'איסור', אלא לשון 'לא ראוי'. בדקתי את לשון הרמב"ם בערבית, וזהו מה שכתוב שם.

*

ברוך ה', זכינו בזמנינו מקרוב, כי יש לנו את פירוש המשנה לרמב"ם בהוצאת מכון המאור, אשר מעירים בשולי הדף על כל פרט ופרט בדברי הרמב"ם שם, ומביאים כמעט את כל הדעות וכו'. עשו ממש בניין שלם, סביב דבריו.

בנדון דידן, בשמונה פרקים שהקדים הרמב"ם [למסכת אבות], ישנו פרק 'ברפואת מחלות הנפש', זהו שם הפרק הרביעי, ושם מובא הנושא דידן, לגבי המדות. כי במחלות הנפש – דהיינו נפש האדם שהיא

שערי יצחק – השיעור השבועי

והם מביאים על כך [בהערה קע"ד], משמע מדברי רבינו, שאף בענוה ראוי ללכת בדרך המיצוע, ועיי' מש"כ בפירושו לקמן [פ"ד משנה ד'] ובחיבורו [הלכות דעות פ"ב הל"ב, ועיי"ש פ"א הל"ד] ויש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית וכו'.

וצריך עיון, שמדברי רבינו שם מבואר, שאסור לנהוג בגובה לב בבינונית, ומדבריו כאן נראה שהוא מדת החסידים לצורך רפואה.

הם נשארם בתמיהה. כיצד הרמב"ם כותב פה ההיפך?

ועוד קשה, שמדבריו בהל' דעות נראה שצריך להרחיק עד הקצה האחרון, ואילו כאן כתב רק שהחסידים היו נוטים לצד שפלות הרוח מעט. וצריך עיון.

כך הם מעירים, לגבי מה שהרמב"ם כתב בהקדמות לפירוש המשנה.

אחר כך, בפירוש המשנה [אבות פרק ד' משנה ד'], הרמב"ם כתב בזה"ל, וכבר ביארנו בפרק הרביעי [משמונה פרקים] כי האדם ראוי לו לנטות לאחד מן הקצוות – עד שיקבע בהתנהגות ממוצעת – על דרך הסייג, זולתי במדה הזאת לבדה מכל המדות, כלומר הגאווה. כי לגודל חסרון המדה הזאת אצל אנשי המעלה, ובהכירם את נזקה, הרחיקו ממנה עד הקצה האחרון, והטו אל שפלות הרוח לגמרי, כדי שלא ישאירו בנפש, רושם לגאווה כלל בשום פנים. יש מן המתרגמים של פירוש המשנה, אשר גרמו כאן לאיבהנה.

בהוצאת מכוון המאור, הדבר מתורגם נכון, 'חסרון מדה הזאת אצל אנשי המעלה'. במקור – בלשון ערבי – כתוב, 'אלאפצ'אל'. דהיינו, אנשים מכובדים. בעלי מדות נעלות. אצילים. ובתרגום הישן, 'חסידים'. אולם מי שתירגם, כנדפס במהדורא של מוסד [הר"ק] כתוב פה, 'לחכמים'. לכן יש מי שקפץ על המציאה, הנה הרמב"ם כותב כי זהו מדרבנן, כי כתוב מפורש 'אצל החכמים'. לגודל חסרון וכו' הרחיקו אותה 'החכמים'. הנה רואים שהדבר הוא מדרבנן. זאת ראייה א"כ לדברי ספר עבודת המלך וסיעתו. מה שאמרנו מקודם, כי לא נראה לנו המהלך שלו. [עיי' לעיל שיעור תרומה – שקלים, דף 14].

ברם, זאת טעות. מי שתירגם זאת, 'לאו אדעתיה', הוא כתב 'חכמים' אבל זהו אינו הלשון. ב"ה שתירגמו זאת כאן – במהדור' מכוון המאור – נכון. כי

חולה במדות רעות – התיקון הוא ללכת בדרך האמצעית. והרמב"ם לא מביא שם, את העניין שצריכים ללכת אל הקצה השני, 'מאד מאד' הוי שפל רוח'. והם מתפלאים שם על כך.

הרמב"ם כתב שם [דף תקכ"ה] בזה"ל, הענוה, ממוצעת בין הגאווה ושפלות הרוח. והאצילות, ממוצעת בין התנשאות וההתבזות. וההסתפקות, ממוצעת בין החמדה והעצלנות. וארך אפים, ממוצע בין הרוגז והאדישות וכו'.

המוציאים לאור – הם תלמידי חכמים, אשר מעירים שם – הביאו על כך [בהערה קמ"א] בזה"ל, במשנה לקמן [אבות פ"ד משנה ד'] איתא, רבי לויטס איש יבנה אומר, מאד מאד הוי שפל רוח. ע"כ. וכתב רבינו בפירושו [שם], כבר הזכרנו בפרקים הקודמים שהענוה היא מן המדות המעולות והיא ממוצעת בין הגאווה ושפלות הרוח וכו'. והגאווה יש לה שמות רבים, גבה לב, ועינים רמות, וגאה, ורם. ומן השמות שכינו חכמים, רוח גבוהה, וגסות הרוח, ומתגאה. ו"אלתכ'סס" היא שפלות הרוח.

וכבר ביארנו בפרק הרביעי [משמונה פרקים] כי האדם ראוי לו לנטות לאחד מן הקצוות, עד שיקבע בהתנהגות ממוצעת. על דרך הסייג, זולתי במדה הזאת לבדה מכל המדות, כלומר הגאווה. כי לגודל חסרון המדה הזאת אצל אנשי המעלה, ובהכירם את נזקה הרחיקו ממנה עד הקצה האחרון, והטו אל שפלות הרוח לגמרי, כדי שלא ישאירו בנפש, רושם לגאווה כלל בשום פנים. ע"כ וכו'.

ויש להעיר, מדוע לא הזכיר רבינו כאן שמן הגאווה יש להתרחק עד הקצה האחרון. וצריך עיון. למה לא כתב, 'עד הקצה האחרון?' הרמב"ם 'חלף הלך לו'.

כמרכן בהמשך, הרמב"ם כתב בזה"ל, ומצד עניין זה, לא היו החסידים מניחים – זאת מדת חסידות – שתהיה תכונת נפשם תכונה ממוצעת בשוה. אבל זאת כבר 'חסידות'. אנחנו מדברים, האם זאת חסידות, או שזהו איסור. אלא היו נוטים נטייה מעטה לצד היתור או החיסור על דרך הסייג. כלומר שהיו למשל נוטים מן הפרישות, לצד העדר הרגש ההנאה מעט, ומאומץ הלב לצד ההסתכנות מעט, ומן האצילות לצד התגדלות מעט, ומן הענוה לצד שפלות הרוח מעט. וכן בשאר.

היה אפשר לחשוב, שישנו כאן איזה בסיס בפיהמ"ש, שהעניין הזה של שפל רוח עד הקצה האחרון הוא מדרבנן. כפי שהבאנו בשם עבודת המלך, והשם טוב, ועוד כמה אחרונים אשר כתבו כך.

דיוקים בלשונות הרמב"ם בפירוש המשנה בעניין דלעיל, והבדלים שישנם בין ההוצאות לאור בתרגום דבריו מלשון ערבי ללשה"ק.

עכ"פ מאחר שאנחנו מדייקים כעת את הלשונות של רמב"ם, נוסיף כי ישנו עוד דבר לדייק בדבריו.

כאשר הרמב"ם הביא את רבא, במהדו' מכוון המאור תירגמו כך, 'ולבסוף אמרו, אמר רבא בשמתא דאית ביה'. מה הפירוש, 'ולבסוף' בסוף הסוגיא?

נכון שישנה אריכות בגמרא על כל העניין של גסות הרוח, אבל זהו אינו הסוף. כי לאחר מכן – אחרי רב נחמן בר יצחק – כתוב עוד, אמר חזקיה, אין תפילתו של אדם נשמעת, אא"כ משים לבו כבשר וכו'. א"ר אשי, כל אדם שיש בו גסות הרוח, לסוף נפחת וכו'. א"ר יהושע בן לוי, בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה וכו'. ישנה עוד אריכות רבה אחרי כן, כיצד הוא אומר שזהו 'לבסוף'?

בדקתי את המקור, לראות למה הוא תירגם 'לבסוף'. כי הרמב"ם כתב בלשון ערבי, ואכ"ר מא קאלוא. ואכ"ר היינו, והסוף. כמו והאחרון. הכא"ף והחית"ת מתחלפים. והסוף שאמרו, אמר רבא בשמתא דאית ביה.

אבל נראה לי, כי בזה דוקא בהוצאת המכוון המאור, הדבר אינו מדוייק. ועד"ז בתרגום הישן, 'וסוף'. יותר טוב היה לתרגם, כפי שתורגם לפני כן, 'עד שאמרו'. הרמב"ם אכן השתמש במלה 'ואכ"ר מא קאלוא', אבל נראה כי זאת כמו לשון מושאלת. כביכול הדבר כ"כ חמור, עד שאמרו – ואכ"ר – עד היכן הדבר מגיע? עד 'בשמתא דאית ביה'. כל כך הדבר חמור. אבל לא מתאים לתרגם לפי המלה, מלה כנגד מלה, כיון שהדבר אינו נכון. בהכרח.

בכל אופן, הרמב"ם בהמשך [שם] כותב כי רבא סבר, שגם אין ראוי לנטות לשפלות הרוח לגמרי, לפי שאין זה מן המעלות. לא ינבגי אלאקתצאר וכו'.

רואים כי אפילו שחז"ל נקטו 'בשמתא', והרמב"ם עצמו מביא זאת, הוא ממשיך ואומר דרך ביאור, 'לא ראוי'. על כרחנו שהרמב"ם הבין כי המלה 'בשמתא', אין המדובר על נידוי ממש, אלא דרך הפלגה, וכדומה.

וחושבני כי הדבר גם מדוייק ברמב"ם בחיבורו, כי כתוב שם, ועוד אמרו, שכל המגביה ליבו, כפר בעיקר, שנאמר [דברים ח', י"ד] וְרַם לְבַבְךָ, וְשִׁכַּחְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ.

ועוד אמרו, בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח, ואפילו מקצתה.

נראה לי, שמתני לב לכך, שבהרבה מקומות בחיבורו הרמב"ם כותב 'פתאום' – תוך כדי הדברים – 'ואמרו חכמים' כך וכך. לכאורה, וכי מה שכתבת מקודם, מי אמר זאת? לא חכמים? הרי אלו אינם דברים שלך, אלא הם מחז"ל. לכן נראה לי – מהרבה מקומות, עד שהבנתי את הנקודה – כי ישנם מקומות שהרמב"ם לא רוצה לייחס את הדברים אליו בעצמו. אם הוא יגיד זאת בסתם, הדברים יובנו כמשמעם. לכן במקומות הללו הוא כתב, 'אמרו חכמים'. אני כביכול 'לא אחראי' על כך. תבין כי זאת מדרגה יותר גבוהה, חז"ל אמרו את זה, ותדע איך להתייחס לכך.

כאשר הרמב"ם לא רוצה שהדברים יתייחסו אליו, כי אז יבינו אותם כפשט משמעותם, הוא אומר כי חז"ל ככה אמרו. אני בעצמי אינני יכול להגיד זאת, ותבין איך לקבל את זה ב'מינון' הנכון.

גם בנ"ד, כשהרמב"ם אומר 'כל המגביה עצמו כפר בעיקר', וכי הדברים כפישוטם? וכי אדם כזה הוא נחשב להלכה ולמעשה כופר? לכן הוא כתב, 'אמרו'. רואים שהרמב"ם 'מצמצם' את הדבר, תדע לך כי חז"ל ככה אמרו, ואתה תדע איך להבין זאת, במדה במשקל ובמשורה.

חושבני כי הדבר מאיר עיניים. מי שיעבור, ימצא לגבי הרבה דברים, שפתאום הרמב"ם כותב 'אמרו חכמים', ולא מובן מהו הפירוש? הרי גם מה שאמרת מקודם, אמרו אותו חכמים, ובכל זאת לא כתבת 'אמרו חכמים'. אלא הביאור, כי פה הוא רצה להוריד את העול מעצמו.

אני מקוה בעזרתו יתב' שהסברתי – שהתבטאתי – נכון את עומק הדבר. או שאתם תוסיפו מעצמכם, ותבינו את דקדוק הדברים.

*

אח"כ בהמשך דברי הרמב"ם בפיהמ"ש כתוב, 'אבל רב נחמן פסק ואמר'. כך מתורגם בהוצאת מכוון המאור. לפי המקור בלשון ערבי, אַמַּא רב נחמן פְּקַטְע' וקאל וכו'. 'קטע' היינו פסק. כך בדיוק תרגום

שערי יצחק – השיעור השבועי

השלימות, ולזכות עצמו עד שידו מגעת. צריך שיהיה משהו.

כך הוא כותב בכדי להסביר את רבא, שאמר 'בשמתא דלית ביה'.

ורב נחמן בר יצחק – מה הוא יענה על כך? הרי ישנה כאן סכנה לעבודת ה'. כי אם האדם ח"ו משפיל את עצמו יותר מדאי, אם הוא מואס בעצמו, אזי הדבר עלול להזיק לו מבחינה רוחנית. לכן הוא מבאר, כי מה שאמר רב נחמן בר יצחק – סבירא ליה 'לא מינה ולא מקצתה', ר"ל שאם ישתמש בהתנשאות זו, ליהנות ממנה לצורך גופו והנאתו, ולהצטרפותו החמריות, אז ולא מקצתה, כי הרי הגאווה וההתנשאות אסורה אפי' בכל שהוא.

יוצא לפי דבריו, כי רב נחמן בר יצחק דיבר על משהו אחר, ורבא מדבר על משהו אחר, ונמצא שאין כאן מחלוקת.

אולי זה יכול להיות 'פירוש', אבל ברמב"ם בודאי לא, כי כפי שאמרנו, שכן הרמב"ם ס"ל שרבא ורב נחמן הם חולקים. אבל קשה לקבל את דבריו, גם בפירוש הגמרא, לומר כי 'מר אמר חדא, ומר אמר חדא'. שזה דיבר על עניינים רוחניים, וזה דיבר על עניינים גשמיים. לא נהירא. אבל בעיון נוסף, נראה שאין לדחות זאת בשתי ידים.

שפלות רוח הינה חוסר כבוד, אבל לא קבלת בזיונות.

הבאנו בס"ד [בשיעור מוצש"ק תרומה] גם את דברי רבי אברהם בן הרמב"ם, אשר כדרכו בקודש הולך בעיקבות אביו בכל המקומות כידוע, והוא מזכיר במפורש [בספרו המספיק לעובדי ה', ערך ענוה, במהדורה החדשה דף 69] בכלל דבריו ממש"כ הרמב"ם בנ"ד בפירוש המשנה.

והוא מוסיף מדיליה עניינים רבים, בכללם כתב [בדף 57] בזה"ל, נעיר את שימת-לבך, על ההבדל בין מי שמזוגו מחייב את הענוה הדגולה, או את הנוולות והשפלות. כי המורכך והנוולות והשפלות והבזיון, אין שם 'ענוה'. אדרבא, הענוה פירושה, שלא תהא נפשו נוטה לגאווה, ועם זאת לא יהיה טבעה שפל.

ובסיים דבריו [בדף 94] הוא כותב כך, ועם זאת אין צורך, אף לא נאה, אף אסור, שיהא האדם בעל אופי קל-דעת, אוילי, בזוי ומושפל. כגון זה המנשק את ידי עם הארץ. מה אתה מנשק את ידו? עד כדי כך

המלה. וכן כתוב בתרגום הישן. אולם בתרגום החדש, הקודם לזה של מכון המאור [מהדורת מוסד הר"ק], כתוב 'החליט ואמר'.

לכאורה היה נראה לי כי יותר טוב התרגום של מכון המאור. כי 'החליט' משמעו שהוא הסתפק, עד שבא לידי החלטה. הרמב"ם כתב, קטע. הוא חתך את זה, לא השאיר שום מקום לספיקות. אין פשרות.

אבל כנראה רק בעברית החדשה משתמשים במלה החליט במובן זה, שכן בדברי חז"ל הכוונה קביעה ברורה וכדומה. [ועיין למשל לשונות אבק סופרים דלקמן (ד"ה שוב ראיתי), למה החליט המלבוש הזה וכו', ותרנות מוחלט וכו', יקנה אותה בהחלט. איתמר]. ואכן בס' בניין שלם שפה ברורה [מהדו'] חדשה דף ע"ז] מנה עניין זה של 'החלטה' בכלל המלים שבעברית החדשה שגויים לחלוטין. והנכון שמשמעותה הנצחת מצב, הצמתה וכו'. ולא הכרעת ספק, בחירת דרך, ויעו"ש מקורותיו.

*

ישנו ספר בשם ילקוט המאירי [על מסכת סוטה שם], והוא כותב לגבי דברי רבא ורב נחמן בר יצחק, כי כל אחד דיבר על משהו אחר. תשמעו את דבריו, חשוב לדעת את הנקודה, כי יש פה תועלת מצד העניין, גם אם לא נסכים שזהו הפירוש בגמרא.

וזה לשונו שם, בשמתא דלית ביה וכו'. י"ל על דרך הכתוב וַיִּגְבַּה לְבָבוֹ בְּדַרְכֵי יִי [דברי הימים ב' י"ז, ו'] שנאמר אצל יהושפט, וכמ"ש בספרי מוסר, שהעדר הגמור של רגש התנשאות והתרוממות, יגרמו לנטות אחרי המדיחים והמסיתים מדרך ה'.

הוא מביא דבר מעניין. לא טוב שהאדם יהיה בלי שום רגש של 'כבוד עצמי'. בהיותו חושב עצמו לשפל ובער, לא ידע בין ימינו לשמאלו, ולהימין או להשמאל, ויתפעל מהם.

אם האדם יחשוב שהוא כזה בער, שאינו מבין כלום, הוא יבוא להתפעל מן המסיתים. זהו מצד אחד.

דבר שני, וכן יגרום להימנע עצמו מלהשתדל לעלות לרום פסגות השלימות, בחשבו בעצמו שאינו ראוי והגון לכך, ויאמר בלבבו מי אנכי אשר אעלה על הר ה' ולקום במקום קדשו. הוא לא ישתדל להתרומם בעבודת ה', לא ירצה לעלות לפסגת השלימות, כיון שהוא לא הגון ואינו ראוי.

וע"כ אין לו לאדם להקטין את עצמו בתכלית השפלות, רק ישתדל לעלות מעלה מעלה על במתי

אתה משפיל את עצמך? או נותן לו קדימה ומשרתהו תמיד, בלי ערך דתי או חמרי.

אם ישנו צורך, זהו משהו אחר. ישנה סיבה, צריכים להחניף לו. אבל בלי צורך?

שאלה מהקהל: הרי אסור להחניף לרשעים.

תשובת מרן שליט"א: לאו ברשעים עסיקין השתא, אלא בעמי הארץ.

שאינו זו ענוה הראויה לשבת, כי אם בזיון והשפלה, המורים על חסרון דעת וכסל, ולא מדות תרומיות, או התנהגות דתית או מוסרית.

ולפני כן [בדף 92] הוא כותב כך, אעיר מה שכבר העירותי עליו בתחילת הפרק, וכאן אשלים את ביאורו, והוא שעליך להבדיל בין הענוה החיצונית המחוייבת, ובין השפלות והבזיון שהן מדות נתעבות.

על אף שהענוה החיצונית מחייבת ללבוש בגדים גסים, אין מחובת הענוה ללבוש בגדים מטונפים מגואלים, כי זוהי השפלות, שהנפש מתבזה על ידה. ולכן אמרו חז"ל [שבת דף קיד.] "כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו, חייב מיתה. שנאמר [משלי ח', ל"ו] כָּל מְשֻׁנְאֵי אֶהְבּוּ מוֹת. אל תקרא משנאי, אלא משנאי".

הבאנו בזמנו מקורות נוספים לכך, וכעת נוסיף בס"ד את מ"ש בספר ארחות צדיקים [שער הגאווה, שער ראשון] בזה"ל, שמא יאמר האדם, הואיל והגאווה היא מדה רעה כל כך, אפרוש ממנה ביותר, עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין, ולא ישא אשה, ולא ישב בדירה נאה, ולא ילבש מלבוש נאה אלא השק והצמר, וקרועים ומלוכלכים, ומשתמש בכלים מלוכלכים ומאוסים, ולא ירחץ פניו ורגליו עד שישחיר תארו – פניו מלוכלכות – משאר אנשים. וכל זה כדי שיתרחק מן הגאווה, עד שלא יוכל להתרחק יותר.

המהלך בדרך זה, נקרא חוטא. הרי הוא אומר בנוזר [במדבר ו', י"א] וּכְפַר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ. אמרו חכמים [תענית דף י"א ע"א], ומה זה שלא פרש עצמו אלא מן היין נקרא חוטא, המונע עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה. אמרו חכמים [ירושלמי נדרים פרק ט' הלכה א'] לא דייך מה שאסרה תורה, אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים? על עניין זה וכיוצא בזה אמר שלמה [קהלת

ז', ט"ז] אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה, וְאַל תִּתְחַפֵּס יוֹתֵר, לְמַה תִּשׁוּמֶם.

הדרך הישרה באדם, שיהא נקי בכל ענייניו, כי הנקיות הוא גדר של מעשים טובים. כיצד? ילבש בגדים בינונים וכו'.

כזאת כתב גם מהר"ל מפראג בספרו גור אריה [פרשת יתרו], כי 'שפל' אין פירושו שהאדם צריך להיות בבזיונות. הוא מדבר לגבי מה שאמר יתרו, [שמות י"ח, ו'] וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה אֲנִי חֲתָנְךָ יִתְרוֹ בֶּן אֱלֵיךָ, וְאַשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיךָ עִמָּה. [הביא רש"י שם] אם אין אתה יוצא בגיני, צא בגין אשתך וכו'.

מקשים בכאן [עיין חזקוני], וכי יתרו שהיה גדול, היה רודף אחרי כבוד, שישלח 'צא בגיני?' הרי יתרו אמר לו, אם לא תצא בגיני, תצא בגין אשתך וכו'.

אומר מהר"ל מפראג, ואין זה קשיא. זאת איננה קושיא. כי אין זה רדיפת כבוד, רק הסרת גנאי ובזיון. שכל אדם, אפילו צדיק וחסיד, מקפיד על בזיונו. 'כבוד' לבד, ו'בזיונות' לבד.

למה הדבר נחשב בזיון?

מפני שדרך לכבד את האורח, ובפרט כאשר היה חותן משה, אם לא יצא לקראתו היה בזיון וגנאי ליתרו. ועשה זה להציל מן הגנאי והבזיון, ואין זה רדיפת כבוד כלל.

לפי זה יובן היטב מה שזכורני כי שמעתי מפי המשגיח שלנו בישיבת קול תורה, הגה"צ הרב גדליה אייזמן זצ"ל. היה 'סדר מוסר' קבוע בישיבה בשעה 7:00 בערב, אחרי הלימוד ב'סדר שני', כמדומני היו עושים לסימן דפיקה על התיבה, לאמר עכשיו לומדים מוסר, כגון מסילת ישרים, שערי תשובה, ארחות צדיקים וכו'. עד 7:30, ומתפללים לאחר מכן תפילת ערבית. ואז הוא היה מתחיל להסתובב בבית המדרש, כדי לראות שאכן לומדים מוסר. והיו כאלה שזלזלו, המשיכו ללמוד גמרא, לא מתייחסים למוסר. אז הוא גער על זה ב'שיחה', ואמר בזה"ל, 'אני לא מחפש כבוד, אבל אל תעשו לי בזיונות'. המשגיח עובר, ולא איכפת לכם? ממשיכים ללמוד? הרי עכשיו סדר מוסר. זה לא כבוד, אבל אתם מבזים אותי, מי שאינו מתייחס לכך. אני עובר, וממשיכים כאילו לא רואים ולא יודעים זאת.

שאינו אמת במה שנפוצ על שיטת נובהרדוק, כי הם היו הולכים לקנות מסמרים בבית מרקחת. ומעשה נפלא שהיה, כיצד היה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

עניין זה ומקורו, לוֹטָה בערפל (ראה בספרו של הרב דוד שניאור, דגל המוסר – ירושלם תש"ס, נספח 'איש על דגלו' עמ' 14, 106, 107), ויש שייחסו אותה לתלמיד ה'סבא' ומייסד ישיבת 'אור יוסף' בצרפת, רבי גרשון ליבמן זצ"ל (שם).

רבי ישראל דוד ניוויר זצ"ל מתלמידיו הגדולים של רבי גרשון, התבטא לאחרונה בראיון (מוסף שב"ק וישלח תש"ע) כי לא היו דברים מעולם.

מבירור שערכנו עולה, [וסייע בידינו בזה הרה"ג הלל מן שליט"א], כי בסיס אמיתי ומהימן יש לעניין, ומאחוריו עומד סיפור מרתק ומפעים.

ישנם דברים רבים בעולם, 'שמועות', אשר יש להן בסיס מסויים, גרעין אמיתי, אבל בלבלו וערבבו אותו כי לא ידעו היטב. כעת תשמעו, מהו הסיפור האמיתי, מהיכן הדבר יצא. סיפור הפלא ופלא.

היה זה בימי השלטון הרוסי, כאשר אחד משגינות השלטון היה בעריכת 'משפטים מבויימים' לתורת ישראל.

הרשעים הכופרים הללו, דהיינו הרוסים, הקומוניסטים, נלחמו כנגד התורה והדת, בעוה"ר, והצליחו. מאיפה יצא, איך היגענו כיום, שהליטאים דרך כלל בלי פיאות? או שהולכות הנשים שלהם עם פאה נכרית?

זה מהגזירות שלהם. אשה שהלכה ברחוב עם מטפחת, השוטר היה מוריד לה את המטפחת, והשאיר אותה גלויית ראש. מכך יצא העניין של פאה נכרית, כי ראו שאין ברירה, זאת גזירה של שלטון, והלכו עם פאות נכריות. אבל אז בזמנם, הפאות הנכריות היו כמו שיער של עזים. והדבר יותר טוב, מאשר שתהיה גלוית ראש.

כמו"כ לגבי פיאות הצדעיים, יהודי שנתפס הולך ברחוב עם פיאותיו. בשביל זה הם הניחו את פיאותיהם מאחורי האוזן, כפי שהיו אומרים כי הם 'מפחדים מהשקצים', שלא יראו אותם. אולם מי שנתפס הולך עם פיאות, היו מורידים לו אותן, אבל לא עם מספריים, אלא חותכים עם גרזן. היו משכיבים אותו על השלחן, והשוטר היה חותך זאת עם גרזן, ו'בטעות' הוא היה חותך לו גם חלק מן האוזן. 'על הדרך'. מי שרצה להישאר עם פיאות, הוא היה צריך ללכת דרך 'ארחות עקלקלות', לא להגיע לרחובות הראשיים, היכן שהוא יכול להיתפס ע"י המשטרה. מכך ירד אצלם כל עניין הפיאות.

אבל, ידידנו רבי אלון גרטי הי"ו שאל ממני, מה עונים על 'נובהרדוק', לגבי ה'מסמרים'. זה בזיונות. הם חיפשו בזיונות.

הערה מהקהל: כדי להגיע אל האמצע.

תגובת מרן שליט"א: רצונך לומר שהם החשיבו עצמם כחולים, כדברי הרמב"ם שהבאנו קודם. וכי כולם היו שם חולים?

בדקתי את הנושא הזה, והתברר שלא היה ולא נברא. בנובהרדוק לא היתה שיטה, ללכת לבית מרקחת לקנות מסמרים. אבל 'בעולם', כאשר רוצים להגיד מה זה נובהרדוק, נדבק להם שהם עשו כך, כדי לבייש את עצמם, להתגבר על מדת הגאווה, הולכים לבית מרקחת ומבקשים לקנות מסמרים. ואז היו צועקים עליהם, וכי אינכם מתביישים? פה בבית מרקחת מוכרים מסמרים? איזו בושה וחרפה.

שאלה מהקהל: אולי זה היה בשביל לחזק את עצמם.

תשובת מרן שליט"א: אכן, זאת מדת האמיצות שלהם. נכון. זהו מה ש'העולם' מספר. אבל מצד שני, הבאנו שגדולי ישראל אומרים, כי זה בזיונות. שהאדם יבזה את עצמו כך? ועוד ליזום את זה? הניחא אם ביזו אותו, בסדר, הכי הרבה. אבל שהאדם יעשה כך מיזמתו? זאת היא הנקודה.

מלבד זה, אמיצות, היינו לא לפחד ממתים או רשעים וכדומה. וא"כ לא שייך לנ"ד.

שאלה מהקהל: החפץ חיים נגד זה, כי הוא מכשיל את השני שיבזה אותו.

תשובת מרן שליט"א: טוב, אבל אולי הם היו גויים, שם בבית מרקחת. מאידך, לא מסתברא שלא הגיעו לפחות לקוחות מקצת יהודים, או שזה יתפרסם.

עכ"פ התברר, כי לא מיניה ולא מקצתיה. בדקתי וראיתי שכתב זאת בהדיא אחד מאלה אשר הולכים בשיטה הזאת, בספר שיחות חיזוק ערב ראש חודש [כסלו התש"ע] – נובהרדוק [חלק ג', דף קמ"ט] שם מובא בזה"ל, כמאפיין ומוטיב מרכזי לדמותה ומהותה של נובהרדוק, יודעים הכל לחזור ולשנן את עניין ה'מסמרים' ובית מרקחת, לפיה כחלק ממגמת ביטול האדם וכבודו, נוהגים היו בני ישיבת נובהרדוק לילך לבית המרקחת, מקום האָמון על שיא ההיגיינה והנקיון, ובהגיע תורם מבקשים היו מהרוקח חפיסת מסמרים. וכך היו 'מרויחים' ביושר, מְפִיטי תמיהה ולעג מהסובבים.

זאת רשעות גדולה. ולבסוף אפילו ברית מילה, היה אסור לעשות. וכו' וכו'. מהיכן נולדו אנשי 'השמאל', אלה הרשעים שישנם כיום? זה מרוסיה. לצערינו היהודים אשר התחברו איתם והגיעו לא"י. כופרים איומים.

עכ"פ הם היו אז עושים 'משפט', לתורת ישראל.

במשפט, היתה עומדת על דוכן הנאשמים תורת ישראל – ה'נאשמת' מסיבה כזו או אחרת, כאשר השלטונות מצידם מזמינים את כל מאן דבעי, לבוא ולסנגר' על התורה הק'. [אזכור על כך מופיע ב'תנועת המוסר' ח"ד עמ' 187].

מי שרוצה לסנגר, יכול לבוא לסנגר.

באחד מן הימים, הופיעה מודעת ענק בעיתונות הרוסית על עריכת משפט שכזה, והכל מזמנים לצפות בו, והרוצה לסנגר יבוא ויסנגר. משפט זה חרה לשלומי אמוני ישראל, שחששו הן מעלבונה של תורה, והן מההשלכות האנטישמיות העשויות לצוץ בעיקבות 'גזר הדין' הצפוי והמבויים. אלא שאף אחד לא העיז לעמוד מול ה'קטיגור' וצוות ה'שופטים' האנטישמים, מאחר ומפה לאוזן חלפה לה השמועה, כי הקג"ב הרוסי – זאת המשטרה שלהם – מעונין לבדוק ולתור אחר הכחות הרבנים היהודיים העולים – אשר יבואו לסנגר, ו'לטפלי' בהם כמסורת הקג"ב ושיטותיו. מי הם הרבנים הכשרוניים, 'כוכבים עולים', ואז יענישו אותם לפי השיטות שלהם, סיביר וכו' רח"ל.

אלא שלתלמיד נובהרדוק, הלל 'אמדורער' (מהעיר אמדור) ויטקינד, לימים ראש ישיבת בית יוסף בא"י – תל אביב – חרה הדבר ופגע בעומק נשמתו. והוא על אף הסיכון, שינס מתננים בגבורה, והודיע כי הוא יעמוד כסניגור מול המקטרגים.

אני אלך ואעמוד נגדם במשפט, אינני מפחד.

הויכוח החל בהרצאת טענות הקטיגור, אשר הפליא ו'הוכיח' כי דרכה של היהדות מובילה לחיי בטלה, ניצול אנשי העמל והשחתת העולם. כפי הידוע, כל הטענות הדמיוניות הללו שלהם וכו"ב.

דבריו תובלו בשקרים גסים ונאצות, כנגד כל דבר שבקדושה, והמסר ששלח היה ברור. היהודים ודתם מהווים איום ממשי על העולם, ויש להיפטר מהם.

לעומתו נעמד רבי הלל ויטקינד, ובמשך חמש שעות עמד על רגליו ונשא נאום נלהב, בו פרך את טענותיו של הקטיגור אחת לאחת, כאשר בין השאר

נסמך הוא על מקצועו של ר' יוחנן הסנדלר, ר' יצחק נפחא ועוד.

כיצד אתה אומר, שהיהודים הם בטלנים? הנה חכמי הש"ס היו בעלי מלאכה וכו'.

במסכת לוגית ארוכה, עשויה היטב, השכיל להאיר את אור התורה, ולהוכיח כי מביאה היא חיים לעולם.

עם תום דבריו, נפנה אליו הקטיגור בשאלה ניצחת, כאשר הוא מצטט את דברי התנא במסכת סופרים [יעו"ש ס"פ ט"ו, ובמפרשים. יב"ן] "טוב שבגויים, רצוין את מוחו". הרי כי היהדות מטיפה לרצוח את כל מי שאינו נמנה על שורותיה, ומה לנו גרוע מזה. [מה שכתב כי 'התנא' אומר במסכת סופרים טוב שבגויים וכו', יש לבאר כי אף שמסכת סופרים נסדרה בזמן הגאונים, יש בה מאמרי תנאים ואמוראים, וגם מאמר זה הוא של'התנא רשב"י, כדאיתא במכילתא פרשת בשלח על פסוק (שמות י"ד, ז) ויקח שש מאות רכב בחור, ועוד. איתמר].

הס הושלך באולם, ונדמה היה לרגע כי כל נאומי הבנוי של רבי הלל, נפל וקרס לו אל מול הציטוט מהספרות היהודית גופא.

אלא שרבי הלל לא התבלבל – הוא היה חריף מאד – והשיבו על אתר: "אדרבה, כוונת חז"ל היא כך. טוב שבגויים, הטוב והמשכיל שבגויים – מה הוא אומר? – רצוין את מוחו של'יהודי. היינו, גם הגוי הנבון והמשכיל ביותר בדעת, משבא לדון על היהודי, הרי דעתו ברורה ונחרצת, כי יש לרצוין את מוחו של'יהודי", סיים, בשלחו רמז עבה לעומת הגוי 'המשכיל' העומד מולו.

כמובן שזהו אינו הפשט, אבל העיקר שהוא רצף את מוחו של אותו גוי. בלבב אותו כהוגן.

[לגופו של עניין, יש בזה גירסאות שונות, כגון טוב שבנחשים רצוין את מוחו, או טוב שבמצריים הרוג, הכשר שבגויים בשעת מלחמה הרוג. ובספרי חכמי תימן הגי', יפה שבנחשים, רצף את מוחו. כמו שהובא וצויין כל זה בהרחבה בתו"ש וארא דף צ"א הע' נ"ט. ובמילואים שם מדף קל"ד, מאמר מיוחד ליישב היטב את העניין, ששונאי ישמעאל משתמשים בו להסית ולהדיח ולעורר שנאה וכו'].

הקטיגור הנ"ל, שלא היה מוכן לתשובה כה מוחצת, מלמל תחת לשפמו מלות רוגזה, וירד מהדוכן

שערי יצחק – השיעור השבועי

תשובת מרן שליט"א: אכן מצינו שהקב"ה נקרא 'מלך עלוב'. וא"כ אתם מסכימים לשאלת השואל. אבל הרי נאמר, 'יְיָ מֶלֶךְ גָּאוֹת לְבֶשׂ [תהלים צ"ג, א']]. וכתוב בשירת הים [שמות ט"ו, א'] 'אֲשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָאָה גָאָה, וּמִתְרַגְּמִינָן נִשְׁבַּח וְנוֹדִי קִדְּם יְיָ אֲרִי אֶתְגָּאִי עַל גְּיוֹתַיִן וְגִיאֹתַי דִּילֵיהּ הֵיאָה'. 'הגאווה והגדולה לחי עולמים', כפי שכתוב בפיוט האדרת והאמונה וכו', שמקורו בפרקי היכלות דרבי ישמעאל. הקב"ה לובש גאווה.

אלא התשובה, נכון שהקב"ה נקרא 'מלך עלוב', וירמיה ודניאל לא רצו לומר 'האל הגדול הגיבור והנורא', עד שבאו אנשי כנסת הגדולה וכו' כיעויין יומא דף ס"ט ע"ב, ורע"ו מברטנורא בתחילת מס' אבות, ועוד. אולם הדבר איננו תמיד. הרי נאמר, 'אֵל קַנּוּא וְנִקְמָה יְיָ, נִקְמָה יְיָ וְיַבְעֵל חֲמָה [נחום א', ב']]. מה נגיד על כך? 'בעל חמה'. 'אל קנא'.

ע"כ חושבני, כי זאת איננה שאלה. 'מאד מאד' הוא שפל רוח, את זאת אומרים לנו, לא כלפי הקב"ה. הרי גם לגבי גאווה, הקב"ה הוא רק 'לובש גאווה'. ובפרט אם הדבר הוא מדרבנן, אזי פשיטא שהדבר אינו קשור ל'זהלכת בדרכיו'. הקב"ה הוא רק 'לובש גאווה', אבל אנחנו צריכים ככה לנהוג. אין המדובר כלפי הקב"ה. והסיבה היא, שזה לא מצד עצם העניין, אלא בגלל שאנחנו איננו יכולים לעמוד על קו המיצוע. כי אם האדם יכעס, אפילו קצת, לבסוף מי יודע היכן הדבר יגמר. לכן, הפרטים הללו נוגעים רק אלינו, לא כלפי הקב"ה. זאת רק כלפי הנהגה שלנו. [שוב ראיתי כי כבר עמדו על זה רבוותא, כגון מה שהביא מהר"י בדיחי בחן טוב פרשת בשלח על פסוק (שמות ט"ו, א') 'אֲשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָאָה גָאָה וּזְלַל, רֵאִיתִי לַהֲרֹב אֶבֶק סוֹפְרִים בַּפֶּרֶשֶׁת תִּזְרִיעַ, שֶׁהִקְשָׁה דְלִמָּה נִמְאָסָה הַגָּאוּה לִפְנֵי יִתְבָּרַךְ, עַד שֶׁגָזַר שֶׁלֹּא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ הָאָדָם. אִם מִפְּנֵי רַעְתָּהּ, וְהֵלֵךְ וְכוּ' וּמִכֻּלֵּי מִדּוֹתָיו וְתֵאָרִיז וּמִלְבוּשָׁיו הֵיאָה, כִּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר ה' מֶלֶךְ גָּאוֹת לְבֶשׂ. וּמִכִּיּוֹן שֶׁקָּנָה מִדָּה זוֹ, מוֹכְרֵחִים אֵנוּ לוֹמְרֵי שֶׁאִין בָּהּ מוֹס וְכוּ'. אִם כֵּן לִמָּה נִגְרַע אֲנַחְנוּ הַבְּנִיּוֹת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֻלֵּי חִמְדָּתָהּ. הֲרֵי אֲמָרוּ בְּסוּטָה, מֵאִי דְכִתִּיב אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תִּלְכוּ וְכוּ'. אֵלֵךְ אַחֲרֵי מִדּוֹתָיו. אִם כֵּן לִמָּה הַחֲלִיט הַמְּלַבּוֹשׁ הַזֶּה מִמֶּנּוּ וּמִבְּנֵי לְדוֹרוֹת עוֹלָם.

ותירץ ז"ל, כי מדת הענוה קנה אותה ראשית דרכו ומקנה קניינו, להיות אוהב את השפלים וכו'. אמנם

בבזיון. מה שהביא את צוות השופטים, להכריז בעל כרחם על נצחון עמדת הסנגור.

לא היתה לשופטיהם ברירה, והם קבעו כי היהודים צודקים, הסניגור ניצח. השופט כתב 'פסק דין', שהיהדות ניצחה. לא היתה להם ברירה, לפי הנתונים והכללים. על כרחם, שלא בטובתם.

מאורע זה, חיזק מאד את רוח היהודים אז, והביא לפרצי שמחה וגאווה. הדבר הזה נתפרסם, נהיה לשיחת היום, וממש 'ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר', ברוך ה' שניצלנו מן העניין הזה, ועוד 'על הגובה'.

אלא שבנובהרדוק – כמו בנובהרדוק, חששו שמא גאווה תיזרק בו ברבי הלל, עקב הצלחתו הכבירה. שמא הבחור הזה יהיה כעת גאה, כי הוא קיבל מזה כבוד גדול, כולם משבחים אותו, איזה חריף וכו'.

ושלחוהו לקנות מסמרים, בבית המרקחת המקומי... מצאו לו תרופה, שילך לקנות מסמרים בבית מרקחת. ובכך לנפץ את הילת המשכיל והחכם שנכרכה סביב רבי הלל, ולשרש כל זיק גאווה לצוץ בראשו.

למותר לציין, כי מלבד השוני שבגירסא זו של-מעשה – לפיו הנהלת הישיבה היא זו ששלחה את רבי הלל, ולא שהלך מעצמו ללקוט בזיונות – הרי שגירסא זו מעניקה משמעות רבה ועמוקה לסיפור, אף מגדילה את ה'עוקץ' שבו, בבואנו לשער את המלומד שהשיב בתשובה חריפה והמם את יריבו, וזכה לתהילה אדירה – תר אחר מסמרים בבית מרקחת העירוני.

מכאן יצא כל העניין הזה. יש אמנם בכך משהו, אבל כעת הדבר מובן בצורה בריאה.

האם מכך שהעניין דלעיל נלמד מן הפסוק 'זהלכת בדרכיו', ניתן להבין כי הקב"ה הוא שפל רוח?

מישהו שאל אותי, לגבי מה שכתב הרמב"ם כי הדרך הממוצעת נלמדת מהקב"ה, שנאמר 'זהלכת בדרכיו', וכדלעיל, א"כ מאחר שכתוב 'מאד מאד' הוי שפל רוח, האם הקב"ה הוא ג"כ שפל רוח? הרי צריכים ללכת בדרכיו, א"כ אם נלך בשפלות רוח, אזי מובן כי הקב"ה מתנהג בצורה של שפלות הרוח? הערה מהקהל: הוא סולח כל הזמן, מוותר ושותק, זה לא נקרא שפלות רוח?

והשתא לדידי, בשיעור מוצש"ק האחרון פרשת תרומה-שקלים, זכיתי להיות נוכח בשיעורו של מרן שליט"א, והרב קצת האריך בענין הבת קול שצריכים להתעורר תכף כשמרגישים לב חם לחזור בתשובה.

הרי אמרנו בס"ד, כי התרופה ל'מרה שחורה' היא, לחזור בתשובה. כי הסיבה שהאדם עצוב ומדוכא, זה מפני העבירות. אם באה לאדם ח"ו מרה שחורה, הדבר בא להגיד לו – זאת ה'בת קול' אשר מעוררת אותו – שיתקן את עצמו. אך מה אותו אדם עושה? הולך לשמוח, לשמוע שירים וכו', בכדי לצאת מזה. אולם אדרבה, תתקן את עצמך, ובכך תיפטר מכך. ודיברנו על כך בזמנו, כי לכאורה ישנן כאן שתי שיטות. הרמב"ם נותן תרופות טבעיות, והבאנו לאידך גיסא בשם הדברי חיים כי זאת ה'בת קול' אשר מעוררת אותו, ואם האדם ילך וישתה יין – יין ישמח לבב אנוש' – בכדי לצאת מזה, אזי הוא מפסיד את התיקון. בהמשך הדברים, נגיע בעזרתו יתב' אל הנושא הזה.

עכ"פ הכותב מדבר, על מה שמזדמן לאדם, שזהו מעין 'בת קול'.

והרב הוסיף נמי, שכך נקטו כמה וכמה גדולים בספריהם. ואף הגדילו לומר, שגם מה שמזדמן לאדם לראות ולשמוע, הרי זה מעין בת קול בשבילו, לרמוז לו להתחזק וכיו"ב.

הארכנו על כך בזמנו, כי הרבה דברים מן השמים, הם בגדר 'בת קול'. אין פירושו ששומעים מן השמים בת קול, אשר מכריזה אוי להם לבריות וכו', אלא הקב"ה מזמין לאדם דברים שהוא ישמע, בכדי שיבין ויקשר את זאת לעצמו.

כותב הרב נתאי, ואני בער ולא אדע, אך חשבתי שאולי כדאי להוסיף למערכה דברי ר' נחמן מברסלב זיע"א בספרו "ליקוטי מוהר"ן" (תורה נ"ד), שכתב שצריך האדם לעורר עצמו להבין רמיזותיו ית', שהקב"ה רומז לאדם בכל מיני אפנים. הנה הוא ג"כ אומר זאת.

אבל צריך לזה גבול ומדה, ולא לצאת מגדר הקדושה, ולהבין דברים לא נכונים או למעלה מן ההשגה, יעווי"ש באורך קצת.

ובזה אשא פני איש מו"ר עט"ר.

ממני המתיימר להיחשב כתלמיד למו"ר, נתאי לדאני.

מדת הגאווה היא מוכרחת לו (להיפרע מהרשעים) לכלכל את עולמו. שאם ישתמש במדת הענוה לאלתר, איך יפרע מהרשעים המכעיסים ובאים, והלא מדת הענוה גורמת לו ותרנות מוחלט, עד שלא יהיה מקום לעונש כלל, והוא יתברך שמו איננו ותרן. ואם ישתמש במדת הגאווה לאלתר, איך ישפיע טוב לצדיקים וישלם גמול לעושי רצונו, והלא מדת הגאווה תהיה מונעת, מפני שקיום הדת הוא חוב גמור ומלוה זקופה עלינו ועל בנינו לעולם, ומי שאינו פורע חובו נקרא רשע, כל שכן שאין שורת הדין נותנת להסביר פנים ולשלם שכר טוב למי שפורע חובותיו, אם לא על פי מדת ענותנותו יתברך. נמצא מדה זו משחקת לפניו בכל עת, להיפרע על ידה מן הרשעים. אמנם האדם השפל העני בדעתו, הוא נמנע לכלכל מדה זו ולצמצמה כדת מה לעשות. ואם יקנה אותה, יקנה אותה בהחלט, לא יחליפנה ולא ימיר אותה במדת הענוה, כי ישאר בקרבו מושרש חט"ר הגאווה, לא ימוט לעולם. לכן אל אלהי הרוחות לכל בשר, התעייב על בני אדם המדה הזאת מכל וכל. כי יודע אלהים שאין ידיעתו כידיעתנו, כי יצר לב האדם מנעוריו וכו', באופן כי שח גבהות אנשים ושפל רוס האדם (עיין ישעיהו ב', י"ז). ונשגב ה' לבדו, אשר בו יצדקו ויתהללו שתי מדות אלו, גאה וענותן, לעשות משפט וצדקה בארץ, כפי העת וכפי השעה, עד כאן לשונו בקיצור. ע"כ מספר חן טוב.

המשך בעניין 'מרה שחורה', והתרופה לכך. תגובה למכתב לגבי הנאמר בשיעור [תרומה] בעניין 'בת קול', והצורך להתעורר תכף כשמרגישים על ידה לב חם לחזור בתשובה, אבל צריך לזה גבול ומדה.

דיברנו בס"ד [בשיעור מוצש"ק תרומה התשפ"ה], בעניין של 'מרה שחורה'. גם הרמב"ם מדבר על כך בהקדמתו לאבות, והוא בפרק שאחרי כן. אמרנו שהרמב"ם כותב, כי התרופה לכך היא, לראות צורות נאות, ולשמוע שירים ומנגינות וכו'.

לפני כן אביא [מכתב שקיבלתי מידידנו הרב נתאי לדאני הי"ו, תושב ירושלים עיקו"ת, וזה לשונו, בס"ד. לכבוד מורנו ורבנו מדברנא דאומתיה מרן הגר"י רצאבי שליט"א פוסק עדת תימן יצ"ו.

אפתח בכבוד מו"ר לספר לפניו היאך שמו הולך לפניו בכל רחבי ירושלים עיר הקודש והמקדש, ומחכים הציבור לראות פניו בכל פעם מחדש ולשמוע אמרי פיו.

שערי יצחק – השיעור השבועי

לומדי תורה, צריכים לזהר מאד מן הדברים הבטלים וכו'. ובכלל כת זו היא כת המשחקים בקוביא, ושאר מיני שחוק, אף על פי שלא ישחקו להרויח מעות וכו'.

ויש שהתירו לעצמם מיני השחוק בקוביות, שאומרים שהוא דבר המחדד השכל. וראיתי לגלות טעותם, למען לא יתחכמו בטענות יצרם נגד תורת השם. האחד, מה שכתב רבנו יונה בספר היראה [ע"י אגרת התשובה אות י"ג], כי המדבר דברים בטלים, הוא ככופר בעיקר, שאינו מאמין ש'מלוא כל הארץ כבודו' [ישעיה ו', ג'], שהוא עומד לפני המלך יתברך ויתעלה, לא עשה דבר נגד רצונו.

ובעיני קשה לי הדבר הזה, יותר מכל העבירות. כי כל שאר העבירות, אם יחטא החוטא לפי שעה, פתאום הטעהו יצרו ולא שם יראת השם כנגדו, אין ענשו כל כך. אבל זה, שבשאת בנפש יושב שעה אחת או שתי שעות, ולפעמים כל היום, לא יזכור השם לנגדו, ולא יאמר בלבו, לפני מי אני עומד ומשחק, עומד ומכעיס, ולא אתבושש מגדולתו, לא אפחד מדינו? והוא עובר על לאו [דברים ח', י"א] הַשְׁמֵר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ. ואם זוכר את השם, ואפילו הכי עומד ומשחק, הרי הוא במזיד מבזה את השם ואת תורתו. שייאמר בלבו, אין הקדוש ברוך הוא מעניש לכת לצים, והוא כופר בדברי רבותינו ז"ל, והרי הוא צדוקי וכו'.

ובספר שבט מוסר [פרק מ"ב] כתב וז"ל, יודע המחשבות ובוהן הלבבות יפרע מן האיש המוציא זמנו להבל וריק. כי בעת שהוא פנוי מעסקו, במקום שילך לעסוק בתורה במה שיודע, או להלוך לבית המדרש, לשמוע דברי חכמים וחידותם כדי ללמוד דעת ויראת ה', מוציא זמנו לבטלה בשחוק האיסקא"ק. כך קראו בלשונם, למשחק שחמט.

והבא למחות בידו, משיב לו שכוונתו הוא לחדד השכל. רצונו לחדד את השכל, בכדי שיבין טוב את לימודו, שיהיה למדן.

תשמעו את דבריו, והאמת היא, שמאס בתורת ה' ובדרכיה, ולא חפץ בה לבו. ומשום זה בוחר בשחוק, מעסק התורה. ובעבור שלא יחזיקוהו רשע, שמגיע לו נזק, משיב, שכוונתו לחדד שכלו. ואינו יודע, שבתשובה זו מעיד על עצמו, שהתורה היקרה בזויה בעיניו חס ושלום, להיות בדעתו שהשחוק מחדד

טוב מאד שהוא העיר זאת. כי מצד אחד אנחנו אומרים, שהקב"ה שולח אל האדם כל מיני רמזים, אבל מוהר"ן מעיר כאן, כי עלולים להבין זאת בטעות. האדם יכול להבין, כי כעת יש לו 'טלפון' מהקב"ה, עכשיו הקב"ה אומר לי כך וכך. לכן צריך שהאדם יקח זאת, במשקל במדה ובמשורה.

לכן ראשית, אני אומר לו יישר כוח שהעיר את זה. האמת היא, כי כבר הבאתי את דברי מוהר"ן הללו בספרי נפלאות מתורתך פרשת נצבים, על פסוק 'ויכתוב משה את התורה הזאת', ד"ה ומבואר. שם דיברנו לגבי מה שהבאנו בעבר, בעניין 'ספר תורה בודק'. כי לפעמים כאשר האדם קורא בתורה, אם הזמינו אותו לקרוא איזה עניין מסויים, הוא צריך לקחת מזה לקח לעצמו.

גם בעניין זה, שלא יחשוב האדם כי כעת הקב"ה נותן לו הוראות בצורה ברורה מוחלטת, אלא ישנם פרטים רבים נוספים. התכוונתי רק, באופן כללי. לא דברים דקים, רמזים וחידושים וכו'. שלא יאמר אדם, טוב, עכשיו הקב"ה אומר לי לעשות כך וכך. קל וחומר שלא להבין מכך דברים, שהם נגד ההלכה, או המציאות וכד'. כי אז האדם עלול לטעות ולהיכשל, ללכת בדרך שאיננה נכונה. התכוונתי רק להתעורר באופן כללי, באופן פשוט, לחזור בתשובה, כי דבר זה בלאו הכי הוא נכון. אולם להגיע מכך למסקנות, לפרטים, שבעת הקב"ה אומר לי ככה, ואם קרה לי כך אזי עלי לעשות כך, הדבר הוא כבר בגדר ניחוש, כידוע. איננו מדברים, לגבי דברים כאלה.

בעניין משחק 'שח מט', האם הוא נחשב ביטול תורה, וגדולי ישראל השתמשו בו כתרופה למרה שחורה רח"ל. בעניין 'מרה שחורה', כידוע ישנו משחק 'שח מט', והשאלה היא האם אין בכך משום ביטול תורה, לשחק במשחק הזה. כי ישנם כאלה האומרים, שהדבר טוב לחידוד המוח. להיות יותר חריף. לחשב כמה מהלכים קדימה. להבין וכו'. זה לא כמו משחקים אחרים שאינם תלויים בשכל.

ישנן בכך חילוקי דעות. וישנם כאלה שהביאו, כי היו גדולי ישראל אשר שיחקו במשחק הזה. אולם הראשית חכמה, וכן השבט מוסר, יצאו חוצץ כנגד זה. [עייין בהרחבה בשיעור מוצש"ק פקודי התשע"ט]. בעל ראשית חכמה [שער הקדושה, פרק י"ב אות ט' – ט"ז, במהדורות החדשות] כתב בזה"ל, בפרט

שכלו יותר מהתורה, שכתוב בה, "תודת י"י תמימה משיבת נפש. עדות י"י נאמנה מחכימת פתי וגו'".

ואם כוונתו לפי האמת לחדד דעתו, היה לו לעסוק בתורה. כי אין חכמה כחכמת התורה, ואין חידוד גדול ממנה. כי מפי עליון מקוד החכמה, נאמנו דבריה, ויושר אמריה. אם כן מוכרח שכופר בתורה בלבו, ובמי שנתנה, שהוא הקב"ה, מלוא כל הארץ כבודו. שאם מודה על זה, איך שוחק לפניו? היאומן, שהיודע שעומד בפני המלך, עושה בפניו דברים של היתול, כדי לחייב ראשו למלך?

ועוד, דהשקר מבואר, במה שמשיב שמשחק כדי לחדד שכלו, שאין אנו רואים שאחר שחידד שכלו, הולך ועוסק בתורה, להבין בה בחידוד האיסקא"ק [שחמט]. כי אם בכל עת או יום שהוא פנוי מעסקיו, עוסק בשחוק. אוי לו ואוי לנפשו, שדומה בדעתו שמרמה לקונו.

הרי אנתנו רואים במציאות, כי בסיום משחק השחמט, הוא אינו עוסק בתורה, אלא מתעסק בדברים אחרים, כגון לאכול או לישון. נראה אותך כעת לומד את הסוגיא, ומפרשה בחידוד שנתחדדת. זאת איננה התוצאה. הדבר שקר וכזב.

הזאת ישיב, כשמביאים אותו לדין לפני בוראו, שחקתי באיסקא"ק, כדי לחדד עמו שכלי להבין תורתך? והלא ידחפו אותו מרום רקיע עד תהומא דארעא, כזרוק אבן במרגמה.

זהו שקר וכזב. אלו רק תירוצים, שאין להם שום 'כיסוי'.

מצד שני, בעל כנסת הגדולה – לכמהר"ר חיים בנבנישתי – כתב [חלק חושן המשפט סימן ש"ע] וז"ל, ראיתי למורי הרב ז"ל – מהרי"ט – ולכל גדולי הדור, שלא היו מוחין במי שהיה שוחק בו. וגם שמעתי עליו, שכשהיה רואה שנים משחקים שחוק האשקאקי, היה מלמד להם דרך השחוק. הוא היה מסביר להם, מלמד אותם, כדי שידעו בדיוק את הכללים.

גם על הרב מהר"י בסאן ז"ל שמעתי עליו, שהוא עצמו היה שוחק שחוק האישקאקי. וכן פשט המנהג. אומר על כך החיד"א [ברכי יוסף או"ח הלכות שבת, סי' של"ח ס"ק א'], כי ישנה כאן טעות. אל תתבלבלו. זהו אינו 'מעשה רב'. וזה לשונו, הגם שהרב 'כנסת הגדולה' כתב דגדולי ישראל נטפלו בו – נכון שהוא כתב כך. ברם – הנח לגדולי ישראל

דודאי מעשיהם לשם שמים, דאפשר דהיו חולים בחולי השחורה.

הם עשו זאת, בתורת רפואה ל'מרה שחורה'. הרבנים אשר עשו זאת, היה להם צורך לצאת מן הדאגות והקשיים שהיו להם.

ומשום רפואה, לאסוּחי דעתייהו בבא דוא"ג – זאת מליצה מלשון הפסוק [תהלים נ"ב, ב'] 'בָּבֹא דְוַאֲג דְּאִדְמִי וַיֵּגֵד לְשִׂאוּל וְגו', דהיינו שבאו אליהם דאגות – ולמהדר אַתְּלמודייהו וכיוצא קעבדי. ודי בזה.

*

בספר בשם 'היו דברים מעולם' [חלק ב' פרק י"ג דף 193], הביא משהו נפלא בזה.

מעשה היה באחד מתלמידיה המובהקים של ישיבת ראדין, רבי יעקב משה שורקין, שקפץ עליו רוגזו של גזירת הגיוס לצבא הפולני. יתום היה מאביו ומאמו, ולא היה מי שיסייע בידו להשיג ממון בכדי לרכוש לעצמו פטור. החליט רבי יעקב משה, לצאת ולהתרים נדיבי עם לצדקה זו.

מצוייד בהמלצותיהם הנלהבות של הגאונים רבי נפתלי טרופ ורבי משה לנדינסקי, היה הבחור מסתובב מעיר לעיר, פוגש ברבנים המקומיים, והם ביקשו עבורו אצל תושבי העיר שידם פתוחה לחסד. היה זה יום נאה, כשהבחור הגיע לאחת הערים החשובות, ונכנס אל ביתו של רב העיר. להפתעתו הגדולה, הוא מצא את הרב משחק שחמט, עם ראש הקהל. הבחור לא התבלבל, ואמר בקול: "בשנים קדמוניות, הבא אל ביתו של הרב, היה מוצאו עוסק בש"ך-ט"ז. ועכשיו מוצאים אותו בשך-מט..."

במקום ש"ך ט"ז, שח מט... אצלם ביטוי כא"ף וחי"ת שווים.

ההערה השנונה הקולעת אל המטרה, בלשון נופל על לשון, הכעיסה מאד את אותו רב, והוא גער בבחור: עז פנים שכמותך, הסתלק תכף מהעיר...

לא נחה דעתו של הרב ההוא, עד שבאחד מביקוריו אצל רבה הנודע של וילנא, הגאון רבי חיים עוזר גרודזינסקי, הוא סיפר לו כי אנו מצויים בעיקבתא דמשיחא, בה חוצפא יסגני. וראיה לדבר, סיפור זה על הש"ך-ט"ז והשך-מט.

ראית מה קרה לוי? בא מישהו ונתן לי מוסר, על כך שאני משחק בשח מט, במקום ללמוד בש"ך ט"ז.

שערי יצחק – השיעור השבועי

ואם התילדה בו חבורה, הוא רע מאד. ושמה יתחיל מגודל אפונה, או כפול, ויוסיף ויגדל עד שייעשה כגודל אבטיח, ושמה גדול ממנו. ופעמים יתפשט ויצא על הגרון, ובמקום הנשימה והבליעה, ויחנוק ברוב העתים. וניאות לו להזיר מהדברים החמים והעבים, שהם מולידיהם השחורה וכו'.

צריכים לדעת, את מה שכתב בספר הברית [מאמר נפש החי מדבר, פרק שני דף פ"ג, ד"ה ודע], לגבי מה שאומרים האנשים אשר מבינים ברפואה, הם מתפלאים הכיצד ישנם אנשים בריאים? איך הם לא חולים? איך הדבר יכול להיות? כי בכל אדם, יש בגופו את כל היסודות של כל המחלות רח"ל. עלינו לדעת, כי זהו ספר מוסר, אשר עומד לנו נגד העינים בתוכחה קשה ומרה.

הוא אומר כך, כל החלאים מושרשים בגוף האדם, ומונחים בו בהסתר ביום הולדו, עד עת צאתם מן הכוח אל הפועל. האדם נולד, עם כל היסודות של כל מחלות.

ואולם יכולים הם גם כן להישאר בו כך בהסתר לעולם, ולא יצאו מן הכוח אל הפועל כלל, אם לא יעורר אותם האדם, על ידי תאוות ומדות מגונות ורעות.

האדם יכול להישאר איתם, עד זקנה ושיבה, לחיות עד מאה ועשרים מבלי לחלות בשום מחלה. אולם הוא עצמו מעורר אותם.

כמו תאוות המשגל – רבים תללים הפילה [משלי ז', כ"ו], וכן אכילות הרבות ושתות המשקים המשכרים, כיון שרף למרבה – ועצמים פל הרגיה [שם], וכדומה בשאר תאוות.

וכן הכעס והרוגז, משחית את הדם, ואוכל את בשרו במאד מאד. וכן הקנאה, מביא רקבון בעצמות – ורקב עצמות קנאה [משלי י"ד, ל"א]. וכן העצבות – מנפש ועד בשר יכלה [ישעיהו י', י"ח]. וכן שאר מדות רעות.

המדות הרעות הללו, הן האוכלי של אותן המחלות. זהו מה שמפתח ומגדל אותן. כל השומר מיצרו, שומר מצרות נפשו. ואשר לא שב ליבו, דמו בראשו. הערה מהקהל: אצלינו בכולל היה מישהו שהיתה לו את הבעיה הזאת של דכאון, והיינו אצל הרב חיים גריינמן, והוא אמר כי במוח יש שבילים חדשים, תאים במוח, והדבר יכול לקרות לכל בן אדם.

אך שמע רבי חיים עוזר את סיפור זה – בעל האחיעזר כ"כ התפעל מהסיפור – הוא קפץ ממקומו ופנה לחדר הסמוך, שם יושבים היו דייני וילנא, כשהוא שואלם: רצונכם לשמוע סיפור יפה? הנה שמעו את תגובתו של בחור ישיבה, לנוכח ביטול תורה אותו לא היה מסוגל לסבול...

צריכים לדעת, כי 'חולי השחורה' – מרה שחורה – זהו אינו דבר פשוט, כי הדבר הזה בעצם מביא את מחלת הסרטן. השם ירחם. שזאת מחלה קשה מאד רח"ל.

במלים אחרות, אם נרצה שלא לעשות בכך הכללות, לומר כי התרופה למרה שחורה היא אך ורק לחזור בתשובה, כי אותם גדולי ישראל אשר שיחקו בכך, הם אינם חשודים שישנן להם עבירות. אלא מאי, יכול להיות שלפעמים, היה הכרח. יש מרה שחורה, ויש מרה שחורה. כנראה היו להם אסונות, צרות ודאגות, והם ראו כי אינם מסוגלים להתגבר על כך, על כן הם היו צריכים – מה שנקרא – 'להתפרק'. ניתכן אולי חילוקים נוספים, כגון מי שכבר התחזקה בו המרה השחורה, שהתגברה עליו המחלה, שמא חזרה בתשובה לבד כבר לא תעזור כעת. ועכ"פ לא בשלב הראשון. כמו בחליים גופניים, שהרי אף הם בגלל חטאים, כמו שמובן ממה שנאמר הסלח לְכָל עוֹנְכֵי, הֲרַפָּא לְכָל תַּחֲלָאִיכֵי [תהלים ק"ג, ג']. ועיין למהרי"ץ בעץ חיים גבי ברכת רפאני שבתפילת שמונה עשרה, ובמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פ' משפטים ע"פ וְרַפָּא יִרְפָּא [שמות כ"א, י"ט]. פיסקא נוספת זו עפ"ד בני – בן הזקונים שלי – הרה"ג דוד שליט"א.

מחלת הסרטן, באה ממרה שחורה. מדאגות. בספר שבילי אמונה, למהר"ר מאיר אלדבי, תלמיד הרא"ש, מובא [בנתיב הרביעי, דף נ"ד עמוד ב'] בזה"ל, סרטן נקרא כן, לפי שהחיה הנקראת סרטן יש לה רגלים הרבה, וזו היציאה יש לה סביבה גידים מלאים מן התערובות המילדות אותה, והם שמרי המרה שחורה. ואם יתפשט ביותר, לא ירפא. אלו הגידולים. הם השמרים של מרה שחורה. ולכן ניאות למהר ברפואתו כשיתחיל, כדי יעמוד תחתיו ולא יתפשט.

אם ישנם לאדם כעס ודאגות, הדבר גורם למחלה הזאת. התאים מתפתחים, ואז זה גומר את האדם. ה' ישמרנו.

תגובת מרן שליט"א: נכון. חס ושלום. זהו מה שצריכים לדעת, שלא תהיינה טענות לאדם. מי שלומד ספרי מוסר, זהו התיקון של-נפש, ואז בעצם זהו גם תיקון של-גוף. הא בהא תליא. שומר נפשו ירחק מהם.

בשורה טובה בהוצאת הספר 'לאורס', סיפורי הוד ומופת על גדולי ישראל, ובפרט חכמי תימן נע"ג, מאת הרב אביהוא שאער הי"ו.

ברוך ה', יש לנו שלוש בשורות טובות. מאד טובות. אינני יודע עם מה להתחיל, אבל נלך עם מה שהוא 'דבר בעתו מה טוב'. ליהודים היתה אורה ושמחה. נמצא פה ידידנו הנעלה הרב אביהוא שאער הי"ו, שחיבר את הספר 'לאורס'. בוא תתקרב לכאן, תכף נשמע גם אותך. אין הרבה זמן לדבר, רק נקדים כמה מלים.

זהו ספר, אשר ציפיתי לו הרבה זמן. עכשיו הוא בא אלי בפורים, והביא לי משלוח מנות. הסתכלתי, ואמרתי לו, חשבתי שתביא לי ליהודים היתה אורה ושמחה, איפה הספר? ואז הוא מוציא אותו מתוך משלוח המנות שהיה סגור, ואמר לי, הנה, הספר 'לאורס' יצא לאור.

בספר הזה ישנם י"ב סיפורים על גדולי ישראל, הספר כתוב בטוב טעם ודעת, הקב"ה חנן אותו בכשרון נפלא, ולהציג היטב את הדברים. אין החכמה רק לכתוב בלשון יפה ובחרוזים, אלא גם שהעניינים יהיו נובעים מתוך יראת שמים. ב"ה הוא גדל בעולם התורה, וגם בעולם התימני. ב"ה יש לו את השילוב של שני הדברים הללו.

שנים עשרה מעשים שהיו בגדולי ישראל, סיפורי הוד על גדולי הדורות, אבל החידוש הוא מה שהוא כתב שם בגב הספר, כי זה 'לראשונה בהסטוריה'. כי עד היום לגבי סיפורי צדיקים על התימנים, אנחנו היינו כמעט בבחינת מאן דכר שמייהו, בעוה"ר.

חיזקתי אותו פעמים רבות, שהדבר חשוב מאד. אבל מצד שני, בכדי שהספר יופץ, צריך היה לגוון, להביא גם על שאר גדולי ישראל משאר העדות, מן התנ"ך ומחז"ל. אבל הדגש העיקרי הוא, חכמי תימן נע"ג. זהו המיוחד בו.

ב"ה הוא עשה פה דבר נפלא, דבר חשוב מאד, כי 'אם אין גדיים, אין תיישים'. בכדי לחזק את המסורת, צריכים שהילדים הקטנים ידעו מי היו רבותינו ואבותינו הצדיקים בתימן. כי אם הם לא יודעים

עליהם כלום. אם הם לא ישמעו כלום, אזי כביכול לא היה כלום ח"ו.

כעת נשמע אותך, תוסיף מה שאתה יכול וחושב.

הרב אביהוא הי"ו: מה יש להוסיף, על מה שהרב אמר. האמת היא, כי מי שדחף אותי לכך, זהו הרב שליט"א. אני נתתי לו כמה כתבים שאנחנו כותבים בגליון משכן שילה, אשר מתפרסם במאה אלף עותקים, והיו על כך תגובות ממש טובות. ומכאן דחפו אותנו אל הדברים הללו. הבאתי את הכתבים אל הרב שליט"א, כאשר הוא בא אלינו לפני כמה שנים לעיר בני עי"ש ל'עצרת זכרון' לאמו של הרב אלעזר יוסף הי"ו, ואחרי שבוע-שבועיים קיבלתי טלפון מהרב, קדימה, לרוץ, תהיה סייעתא דשמיא.

ב"ה אנחנו עוסקים בדבר הזה כבר זמן רב. המטרה היא לפי האמת להכניס להחדיר לילדים מגיל קטן, סיפורים של חכמי תימן. אנחנו שמענו זאת בביתנו, מפה לאוזן מן ההורים, אנחנו גדלים על זה, ומעבירים זאת לדורות הבאים. אבל שאר הציבור, לא כל אחד יודע, ולא כל אחד מכיר. ולצערנו, אנחנו כמו שקופים, לא קיימים.

אתה נכנס לחנות של ספרים, של כל החנויות הכי מובחרות, וחכמי תימן אינם קיימים. לא קיים שום דבר כזה. אין דבר כזה. לכן המטרה היא, לשנות את התודעה, לעשות הנדסת תודעה מחדש, אנחנו רוצים שבגיל קטן הילדים ילמדו ויכירו ויעריכו. לא רק הילדים שלנו, בני העדה התימנית, אלא המטרה היא להכניס את זה לכל עדות ישראל. אכן בהתחלה חשבנו לעשות זאת רק על חכמי תימן, אבל ידענו שברגע שאתה עושה כך, אז האנשים הנכנסים לחנות, פותחים ומדפדפים, הם אומרים, האא, זה של התימנים, הוא מפנה את גבו והולך. זה לא שלנו. תימנים זה משהו נפרד. כתוב עליהם במפורש בנביא ישעיה [י"ח, ב'] גוי קו ומבוסה, אשר בָּזְאוּ נְהָרִים אֶרְצוֹ. כל פעם דרכו קצת, ועוד קצת, עד שבעז"ה הקב"ה יביא את המשיח, ואז תרום קרנם של אבותינו.

הספר ב"ה יצא לאור, ולא רצינו לעשות דברים שיהיו פשוטים, ולא שיהיה דבר כלאחר יד. שלא יגידו שוב הפעם שהתימנים מוציאים בלי השקעה. עד שאנחנו מוציאים משהו, שיהיה ברמה הכי גבוהה שיכולה להיות. כגון, כריכה קשה, נייר כרומו עבה, ישנם כאן ציורים מדהימים על חכמי תימן.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אפתח בהודאה לבורא עולם שזיכה אותי להוציא לאור השנה את החיבור זהב שבא על סימנים תכט-תלה. זה ממש לא צורת לימוד קלה, ובפרט שאלו נושאים הלכתיים וצריך לזה הרבה אחריות שלא לטעות ולהטעות חס ושלום את הציבור. ולזה צריך הרבה סייעתא דשמיא. ואני תולה את הסייעתא דשמיא שקיבלתי לצורך זה, במה שכתוב במשנה (אבות פ"ב מ"ב) וכל העמלים עם הציבור, יהיו עמלים עמהם לשם שמים, שזכות אבותם מסייעתן וצדקתם עומדת לעד. ופירש רבינו עובדיה בזה"ל, שזכות אבותן של ציבור וצדקתן העומדת לעד, היא המסייעת אל העוסקין עמהם להוציא לאור צדקן, ולא מצד טוב השתדלותן של העוסקים עכ"ל.

בקונטרס זה זכיתי וישנם 52 תשובות מהרב שליט"א כמנין בן. ומהשם יצא הדבר לרמוז לנו את הידוע לנו, שתלמידים הרי הם כבנים. והיות ורוב ככל התשובות קיבלתי מזמן קבלת קהל בטלפון, לכן אני רוצה לייחד על זה את הדברים.

כל אחד יודע שאדם לא יכול לשעבד עצמו לזמן מסויים למשך כמה עשרות שנים, משום שלא כל הזמנים שווים, ואין לאדם את אותם כוחות ואותם יכולות כל הזמן, ולא תמיד המצב הסובב מאפשר לזה.

ואילו אצל מורנו ורבנו שליט"א, רואים שהוא משעבד עצמו לציבור יום יום בזמנים הידועים ואף יותר מזה, בכל מצב ממש במסירות נפש. ולמי שיש שמיעה חדה, יכול להשים לב דרך הטלפון, שלפעמים הרב מותש לחלוטין ואעפ"כ הרב מקבל קהל ועונה לכל שואל ודורש במה שאיזוהי נפשו בהארת פנים מיוחדת.

ובדידי הוה עובדא, שהייתי צריך לברר על הלכה מסויימת שהפרטים בה מרובים, ולשם כך להתקשר לרב כמה וכמה פעמים בזמנים שונים. והם במספר ששה פעמים, ובכל פעם זכיתי מהרב לאותה סבלנות והארת פנים. אני מרגיש שכל טלפון כזה נותן לי עוד חיות רוחנית ומחזק ומעודד.

יִזְכֶּה הקב"ה את מורנו ורבנו שליט"א לראות ברכה עצומה בכל עמלו, ולא תצא תקלה תחת ידו. אכ"ר.

תגובת מרן שליט"א: ירבו כמותך בישראל.

כמובן, בכל דבר התייעצנו עם הרב, אשר הקדיש מזמנו, ותיקן ועשה. הכל זה מכוחו של הרב. ואני רוצה לומר לכם, שאנחנו מוכרים את הספר כאן, במחיר של עלות. אם מישהו יודע, כמה עולה להדפיס כזה דבר, שזה כריכה קשה ונייר כרומו, זה מגיע ל-50 שקלים לספר אחד. זאת ההוצאה. זאת אומרת, ללכת עכשיו ולמכור אותו בחנות, אתה צריך לפחות מאה שקלים. אבל אנחנו רוצים שהספר יכנס לכל מקום, ולכן אנחנו מוכרים אותו כמעט במחיר עלות, 50 שקלים ולא יותר. אני חושב, כי זהו מחיר שווה לכל כיס. המטרה היא, לא לעצור פה. להתקדם לספרים הבאים. תודה רבה לכולם, ותודה לכבוד הרב.

מרן שליט"א: ברוך תהיה. אני מבקש מכולם, 'בוזו כסף בוזו זהב', לא לקחת רק ספר אחד בשביל המשפחה, שכל אחד יקח גם בשביל השכנים והחברים, כדי שבעז"ה יפוצו מעיינותינו חוצה, ברחובות פלגי מים. הדבר חשוב מאד. מי ירכוש את הספר הזה, יראה שהילדים לא יעזבו אותו.

זהו ה'אור' הראשון. ברוך ה'. ירבו כמותך בישראל.

בשורה טובה נוספת, בהוצאת הקונטרס 'זהב שבא' על משנה ברורה הלכות פסח, מאת הרה"ג שלמה חגבי הי"ו.

דבר שני, שזוהו ג"כ 'דבר בעתו מה טוב', לקראת חג הפסח, שיבוא אלינו לטובה ולברכה. ידידנו הרה"ג שלמה חגבי הי"ו, בשנה שעברה הוא הוציא את המשנה ברורה על הלכות ליל פסח, וכעת הוא הולך מחיל אל חיל, והוציא משנה ברורה זהב שבא – ליקוט פסקים ומנהגים מחכמי ורבני תימן. על תחילת הלכות פסח. מסימן תכ"ט עד תל"ה.

החבורת הזאת מחולקת בחינם. ב"ה הוא יושב ועמל, יושב על כל טיפת דיו שבעה נקיים, לדייק כל דבר, ולמסור – על סדר המשנה ברורה – בכדי לבאר את ההלכות והמנהגים. אשריו ואשרי חלקו. הדבר חשוב מאד. הוא גם עושה זאת מתוך יראת שמים, וגם מתוך עיון בספרי הפוסקים, וגם שהוא שואל אותי לגבי כל פרט ופרט, ולא פעם אחת, אלא עוד הפעם ועוד הפעם, בכדי שהדברים יצאו כסולת נקיה. ירבו כמותו בישראל.

וכעת נשמע את דבריו.

הרב שלמה חגבי הי"ו: ברשות מורנו ורבנו שליט"א.

בשורה טובה שלישיית, בהוצאת הקונטרסים כלים מעשיים להצלחה, מאת הרה"ג משה צדוק שליט"א.

דרך אגב, אני זוכר שסיפרו כי ראו זאת עליו גם בצעירותו, שהחזו"א – דודו – הוא שהכווין אותו לפי הטבעים שלו.

אם ח"ו הסטייפלר היה אומר לבנו תפסיק ללמוד בקיאות – אני רק מוסיף, כי אני שמעתי שזהו כבר מהחזו"א – אני אלמד אותך איך לומדים עיון, הדור היה מפסיד את שר התורה הגר"ח קניבסקי זצ"ל, את הפוסק שבכל יום ענה בעל פה ובכתב עשרות רבות של תשובות בהלכה. אם הוא היה לומד בשיטה הנקראת 'שיביש', בשיטה הישיבתית.

בהמשך הוא כותב, עוד דוגמא, בחור שלומד את הקונטרסים שאני מחבר, והחברים אומרים לו "לא כדאי לך להתקרב לקונטרסים האלו. הרי ממתן תורה ועד היום, לא ניתנו כלים מעשיים, ובכל אופן יצאו גדולי עולם. ה'צדוק' הזה ממציא דבר חדש – חדש אסור מן התורה".

זה נקרא "סביבה עוצרת". שהרי הבחור שקנה את הקונטרסים חוזה, שאין לו דרך ברורה כיצד הוא יצליח, וע"י הכלים המעשיים יתכן שהוא יצליח. ובכל אופן מייעצים לו לא להתקדם.

אח"כ הוא כותב, לגבי סביבה עוצרת – ע"י אנשים שחפצים בהצלחתנו.

נשים לב! הדרך השנייה מדברת אל אנשים שרוצים בכל ליבם לעזור לנו להתקדם, ובכל אופן הם שגורמים לנו ללמוד בדרך שלא מתאימה לנו. הם מכניסים אותנו לאשליה שנצליח בדרך שלהם, ואנחנו מאמינים להם כי הם חפצים בטובתנו, וזה גורם לנו לקבל קבלות שמעבר ליכולת שלנו, שזה שלב א' – הסיפור. ובגלל שאנו סומכים עליהם, אנו מדמיינים שבודאי נצליח. כי אבא שלי ודאי חפץ בטובתי, ואז נוצר שלב ב' – שהוא הדמיון. וממילא נגיע לשלב ג' – שהוא תחושת מחסור, והתוצאה המוכרחת שיגיע שלב ד' – שהוא הרגש השלילי.

ובדף י"ח הוא מביא, עוד דוגמא. בעל שאומר לאשתו, שמאד קשה לו ללמוד כל כך הרבה שעות בכולל, משום שיש לו תכונה שהוא חייב ליזום ולפעול, ולכך הוא רוצה להיות גבאי בבית כנסת, ועי"ז יהיה לו חשק ללמוד בכולל, כי הוא מיצה את עצמו. והיא אומרת לו, "כל יציאה מלימוד, תוריד אותך לגמרי".

או שהבעל לא רוצה ללמוד בכולל סורוצקין, שיש שם אברכים "אריות", כיון שהוא מרגיש שם סוג ב',

הדבר השלישי, זהו משהו חדש אשר לא היה לעולמים. ידידנו הרה"ג משה אשר צדוק ב"ר שמעון ב"ר יוסף – מי שמכיר, שהוא היה לשעבר שכך שלנו, הישיש ר' יוסף צאלת, הם מהמשפחה של גאון עוזנו מהרי"ץ זיע"א – ונכדו שהוא ר"מ בישיבת מאור התלמוד, ויש לו נסיון רב עם בחורים. חיבר למענם את הקונטרסים הללו.

ישנם רבים העולים במסילה העולה בית אל, ולצערינו לא כולם ממצים את הכשרונות שלהם בלימוד. הקונטרסים הזה שבידי, לא ראיתי כמוהו, 'כלים מעשיים להצלחה'. זהו כבר קונטרסים מספר 7, שהוא הוציא לאור, ושמעתי כי יש לו הרבה יותר.

בנו הרב דוד צדוק הי"ו תושב רכסים ת"ו: הוא רוצה להוציא 250 קונטרסים, אבל בנתיים הוא הוציא רק 7.

תגובת מרן שליט"א: 250 קונטרסים? אשריו ואשרי חלקו. בגימטריא נ"ר.

כפי שאמרת לי, הדברים שם ממש נפלאים. ישנם בחורים, שיש להם קשיים, ואין להם למי לפנות, מישהו שיעזור להם.

אביא בפניכם כמה קטעים שראיתי, כדי שתבינו במה דברים אמורים. הוא מביא בדף ט"ז דוגמא, בחור שהמאפיין התשוקתי שלו הוא לימוד בקיאות או הלכה, והוא מספר את זה לאבא שלו. הוא אומר לאביו, תשמע, מה שאני לומד בישיבה, סוגיות במסכת בבא קמא או בבא מציעא, זה לא בשבילי. אני צריך סגנון אחר של לימוד.

ואביו נכנס ללחץ ואומר לבנו, "תדע! כשתלמד בקיאות תהיה עם הארץ, כדאי לך לשמוע לי, תשקיע רק בעיון".

ההתנהלות הזו תגרום. א' שההצלחה האמיתית של הבן תיעצר. ב' הבן נכנס לתהליך למידה, שייאש אותו. ואע"פ שהאבא מאד הצליח בעיון כי זה התאים לו, אבל הבן יתכן שבנו נולד עם תכונות שונות. מה שטוב לך, זה לא אומר שזה טוב גם לבן שלך.

הדוגמא הכי חביבה עלי בהגדרה של סביבה עוצרת, זה הסטייפלר ומרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל. הסטייפלר למד בעיון גדול – כולם מכירים את ספריו 'קהילות יעקב', אלו ספרים על מסכתות הש"ס בעיון – ובנו הגר"ח זצ"ל נולד עם תכונות ומאפיינים תשוקתיים לבקיאות והלכה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

לגבי סביבה עוצרת, לפעמים האדם לא עושה דברים בגלל הסביבה שלו. הגר"א בפירושו על ספר משלי, אומר לגבי הפסוק הוֹן עֲשִׂיר קָרִית עֲזוּ [משלי י"ח, י"א], כי ישנם שני 'יצרים'. יש יצר הרע פנימי, ויש יצר הרע חיצוני. הגר"א אומר דבר חידוש, שאינו כתוב בשום מקום. ישנו יצר הרע פנימי, אשר אומר לאדם מבפנים, כל דבר אשר מכשיל. וישנו יצר הרע מבחוץ, שזאת היא הסביבה. כי האדם אינו יכול לעשות, קשה לו מאד לפעול, נגד החברה. והרחבנו על כך בס"ד בנפלאות מתורתך פ' בראשית, גבי הפסוק והנחש היה ערום. זהו מה שכתוב כאן, הסביבה שעוצרת. צריכים לדעת להתגבר, נגד היצר הזה.

עכשיו תגיד לנו, תספר לנו מה שהיה.

הרב דוד צדוק: שאלתי את ראש ישיבת מאור התלמוד, בעיר רחובות, הג"ר אברהם יצחק קוק שליט"א – ראיתי אותו במסיבת פורים – למה הוא לא כתב הסכמה. הרי אבי מורי שליט"א למד אצלו ארבעים שנה. אבא שלי כתב באחד העמודים, שכאשר הוא היה בישיבה, לא היה יום שהוא לא דיבר איתו – עם ראש הישיבה – לפחות פעם אחת. שאלתי אותו, האם הדבר נכון. והוא ענה לי, כי לא היה יום, שהוא לא דיבר איתי פחות משלוש פעמים. ארבעים שנה הוא שם, והוא גם עשה לו את השידוך, הוא מכיר מהשטח את הכל. הוא לא תירץ, למה הוא לא כתב הסכמה. [שמעתי כי הוא אמר שחושש שלא יבינו הבחורים את הכוונה בקונטרסים הללו].

מרן שליט"א: העיקר, מה הוא אמר לך על מה שכתוב פה בקונטרסים?

הרב דוד: הוא אמר שזה מיוחד. שזה טוב.

מרן שליט"א: ברוך ה'. כן ירבה וכן יפרוץ. שיזכה להגדיל תורה ולהאדירה.

ברצוני לומר לכם, כי ישנם כאן דברים של חכמה, ומוסר, דברים היוצאים מן הלב והנכנסים אל הלב, ממש לא האמנתי לראות את הדברים כתובים. מה שהוא אומר, אלו דברים שאנחנו כבר חושבים ויודעים אותם. אולי זהו משהו קצת 'תימני'. יש פה משהו, מן החכמה של תימנים... הוא פירט זאת בהרחבה בלשון זמנינו. המקום ברוך הוא יהא בעזרו. אני מבקש, שהרב אביהוא שאער הי"ו לא יצא מכאן עם שום ספר, תשתדלו לרוקן אותו. כי הוא השקיע הרבה. ונזכה כולנו להגדיל תורה ולהאדירה, ואור התורה יוסיף להאיר, אבי"ר.

ורצונו לעבור לכולל קטן ופשוט, ששם יחשיבו אותו. ואשתו אומרת לו, "תעבוד קצת על המדות שלך, ותלמד בכולל החשוב – רק שם תתעלה". זה נקרא סביבה מדכאת.

עלינו להיזהר מאד! לא לשמוע לסביבה שעוצרת אותנו, אע"פ שמאד מפתה לשמוע להם, כי הם אנשים שאוהבים אותנו, הם אנשים מאד חכמים. אבא שמאד הצליח בדרכו, עלי לשמוע לו, כי אין חכם כבעל הנסיון. ועם כל זאת, עלינו להיות מודעים שאסור לנו לשמוע להם. משום ששלמה המלך אמר, חנוך לנער על פי דרכו – דרך הנער, ולא על פי דרכה של סביבה עוצרת.

ברצוני להגיד לכם, כי לדברים הללו ישנם מקורות. בהסכמות שבפתח החוברת, אחת מן ההסכמות היא שלי, ושם הבאתי בזה"ל, כבר כתב מהר"א הכהן בשבט מוסר פרק ראשון דף ו', הנני מוסר לך דבר אשר תרדוף אחריו, ויהיה חיים לנפשך וגו'. לעולם עיקר לימודך בדבר של תורה שליבך חפץ יותר, אם בגמרא גמרא, אם בדרוש דרוש וכו' יעוש"ב.

אל תלמד דברים, רק בגלל שהסביבה אומרת לך שזה יותר טוב. אם אתה רואה, כי לך זה לא טוב. אמנם תשתדל, יכול להיות שישנם דברים חשובים, אולם אם הינך רואה כי אינך מתקדם, שנה ועוד שנה ולא הצלחת ח"ו, אזי 'אם בגמרא-גמרא, אם בדרוש-דרוש וכו'. כל אחד, לפי שורש נשמתו. הוא לא יצליח בדברים, נגד הטבע שלו.

זהו דבר אחד. וישנו דבר נוסף, שלא כתבתי שם.

דרך אגב, היתה לי שאלה. הרי מחבר הקונטרסים, הוא ר"מ בישיבת מאור התלמוד. היכן ההסכמה של ראש הישיבה? [מרן שליט"א פונה לבנו הרב דוד צדוק], אתה צריך לענות לנו תשובה. שאלתי, איפה ראש הישיבה? אשר הוא עובד איתו שנים רבות? ראיתי הסכמות נוספות של הג"ר ישראל גנס מירוש"ט, והג"ר שמואל אליעזר שטרן מבני ברק ת"ו.

רק לפני כן, אגיד לכם עוד מקור, לגבי הדבר השני. סביבה עוצרת.

מחילה, תבוא, אל תתבייש. לא הביישן למד, ולא הביישן מלמד. חשוב מאד שידעו זאת. שגם יכתבו את זה, שיהיה מודפס. שתהיה לפחות 'הסכמה בעל פה'. זהו ידידנו הרב דוד צדוק הי"ו מרכסים, שאביו שליט"א הוא מחבר הקונטרסים הנז"ל.

לק"י

הננו להודיע בזאת כי
השיעור השבועי הקבוע

של מרן הגאון
הרב **יצחק רצאבי שליט"א**
פוסק עדת תימן

מח"ס שלחן ערוך המקוצר ח"ה, שו"ת עולת יצחק ג"ה ועוד

ממשיך להתקיים מדי מוצאי שבת קודש
עכשיו בחדשי הקיץ

השיעור מתחיל בשעה 21:30

בבית המדרש "פעולת צדיק"

רח' המכללה (מהרי"ץ) 4 בני ברק

(פינת רח' בירנבוים 2 ליד "שוק השומר")

ציבור האברכים בני הישיבות
וכלל שוחרי התורה מוזמן

שיעור שכולו חידוש - ממנו תצא מלא וגדוש

מיני תבלין וקליות

מיני קליות

גרעיני חמניה קלויים
 גרעיני דלעת קלויים
 בטנים קלויים
 בטנים קלויים בקליפה
 פיסתוק חלבי קלוי
 קשיו קלוי
 שקדים קלויים
 גרעיני דלעת קלויים
 גרעיני אבטיח קלויים

חילבה

טחון/לא טחון
 מבוררת
 בהקפדה רבה
 יותר מ-3
 פעמים

חדש!

**אבקת
 מרק**

1 ק"ג

חדש!

תמרים

1 ק"ג

מיני תבלין

פפריקה מתוקה
 פפריקה חריפה
 פלפל שחור
 פלפל לבן
 פלפל חריף (שאטה)
 כמון
 כרום
 קינמון
 זנגביל
 גריל עוף
 חואיג מרק
 חואיג קפה
 זעתר
 היל

ציפורן טחון
 חילבה טחון
 שום גבישי

תערובת שוארמה ועל האש
 תערובת לדגים
 תערובת לסטייק

כשר לפסח למהדרין ללא חשש חוזר וניעור
 בהשגחה המהודרת והמחמירה של
 בד"ץ פעולת צדיק בראשות מרן הגאון
 רבי יצחק רצאבי שליט"א

דרושים מפיצים

שם החפיץ

הפצה ראשית: פעולת צדיק, טל' 052-7635645